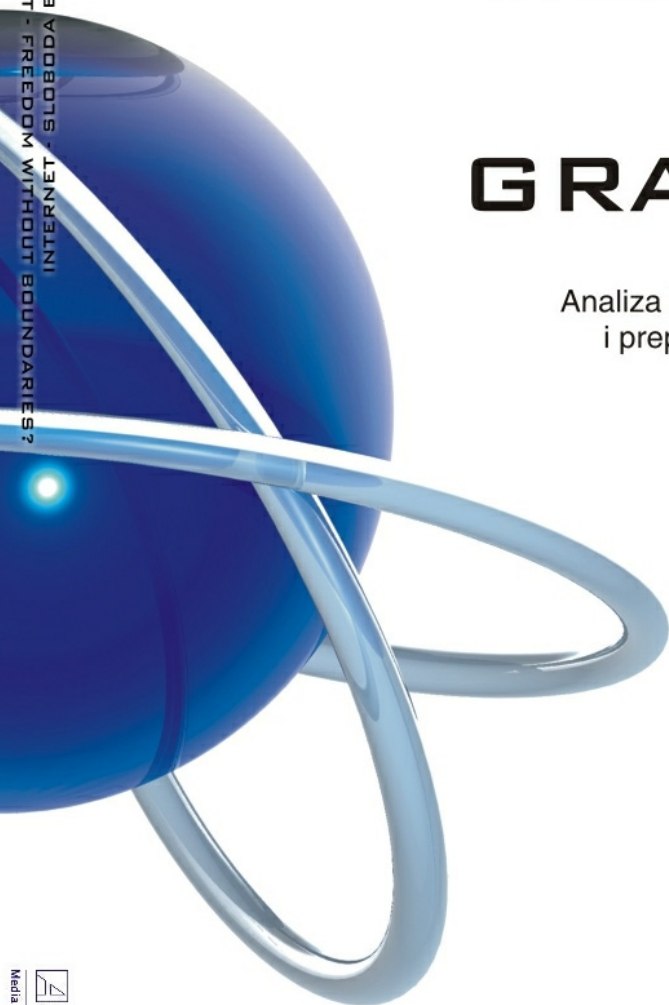

INTERNET - SLOBODA BEZ GRANICA?

Analiza komentara na web portalima
i preporuke za bolju komunikaciju

THE INTERNET - FREEDOM WITHOUT BOUNDARIES?
INTERNET - SLOBODA BEZ GRANICA?

Media plan institut je u saradnji sa medijskim programom za jugoistočnu Evropu Fondacije Konrad Adenauer, izveo projekat “Internet - Sloboda bez granica?”. Cilj projekta je bio da se kroz rezultate monitoringa i analize uticajnijih *web* portala stimuliše medijski profesionalizam i javnost koja koristi internet kako bi se aktivno poštovali i profesionalni (novinarski) i etički postulati komunikacije putem interneta.

Konrad
Adenauer
Stiftung

Media Program

MEDIA
institut**PLAN**

INTERNET – SLOBODA BEZ GRANICA?

Novembar 2010.

Izdavač: Media plan institut, Sarajevo
mediaplan@mediaplan.ba
www.mediaplan.ba

Urednik: Radenko Udovičić
udovicic.r@mediaplan.ba

Lektura: Branka Radević

Prevod na engleski: Kanita Halilović

Jezik izdanja: bosanski, srpski, hrvatski
(prema izboru autora), engleski

Korice i prelom: Mirza Latifović

Štampa: CPU Sarajevo

Tiraž: 500 primjeraka

INTERNET - SLOBODA BEZ GRANICA?

Sarajevo, novembar 2010.

Uvod

DEPROFESIONALIZACIJA KOMUNIKACIJE

Radenko Udovičić

Informatičke tehnologije mijenjaju način života pojedinaca i zajednice. Internet je postao najdemokratičnije sredstvo komunikacije i ima neslućene mogućnosti razvoja. Internet portali i *web* stranice tradicionalnih javnih medija (štampe, radija i televizije) sve više zaokupljaju pažnju ljudi. Trend korištenja interneta u Bosni i Hercegovini raste. Portali više nisu samo prenosioci već objavljenih informacija novinskih agencija i klasičnih medija, već sve više i u BiH postaju ekskluzivan izvor informacija.

Suštinski, novi mediji prvenstveno podrazumijevaju nove kanale komuniciranja. Svaki put kad stare medije počnemo koristiti na nov način, dobijamo nove medije. Ovaj naziv često koristi popularno novinarstvo koje novim medijima naziva internet, mrežne stranice, kompjutere i kompjuterske igrice, te različite varijante konzola (PS2 i 3, Nintendo), CD-ROM-ove, DVD-jeve itd. Zajednička tehnička karakteristika nabrojanih sistema i proizvoda je da su zasnovani na digitalnim podacima (*data basic*), odnosno kodiranim, ljudskom oku i uhu često potpuno nejasnim pojavama, koji digitalnim pretvaranjem postižu izuzetnu vizuelnost i auditivnost. Osnovna jedinica digitalne informacije je bit, mada je već sada jasno da će u budućnosti kompjuteri raditi na bazi kvantuma¹, koji će omogućiti višestruko brže operacije.

---

¹ Kontrolisan skok jednog elektrona u atomu sa njegove putanje na drugu.

Zajednički društveni element je to što novi mediji omogućavaju interaktivnost. Naime, za njihovo funkcionisanje, nekada kao nužnost, a nekada kao mogućnost, potrebno je participirati ljudskim potencijalima i sposobnostima.

Sadržaj novih medija je osnova njihove vjerodostojnosti. Njihova interaktivnost predstavlja promjenu od jednosmjerne komunikacije tradicionalnih medija ka difuznoj komunikaciji u kojoj svaki čovjek i mašina predstavljaju istovremeno emitere i prijemnike. To itekako utiče i na sadržaj, odnosno njegovu vjerodostojnost i percepciju. Mogućnost nekontrolisanog postavljanja sadržaja na internet bez posebnog filtriranja moralnih, profesionalnih i naučnih izražavanja nas mora držati na oprezu prilikom njegovog korištenja. Nažalost, nikada nećemo biti toliko obrazovani i stručni da valjano procjenjujemo sve sa čime se susretnemo. Ključni je problem, ako internet gledamo kao medij, da je proizvodnja i raspodjela informacija na njemu deprofesionalizovana.

Media plan institut je stoga, u saradnji sa medijskim programom za jugoistočnu Evropu Fondacije Konrad Adenauer, izveo projekat "Internet - Sloboda bez granica?". Cilj projekta je bio da se kroz rezultate monitoringa i analize uticajnijih *web* portala stimuliše medijski profesionalizam i javnost koja koristi internet kako bi se aktivno poštovali i profesionalni (novinarski) i etički postulati komunikacije putem interneta.

Internet, dakle, nudi razne mogućnosti objavljivanja i izražavanja, ne samo novinarima i javnim djelatnicima već i onima koji to do sada nisu imali priliku činiti – običnim ljudima. Forumi na *web* portalima postali su također vrlo popularni i predstavljaju nezamjenjivo mjesto za razmjenu informacija, diskusiju, postavljanje raznovrsnih upita, ali i komentarisanje /iznošenje vlastitog mišljenja o najrazličitijim događajima i pojavama u društvu. Međutim, na značajnom broju stranica, upravo zbog činjenice da nije jasno definisana regulacija sadržaja na internetu, forumi su često poligon za iznošenje veoma oštrih nacionalističkih stavova uz korištenje jezika mržnje. Dakle, nečega što u medijima u BiH, barem u izravnom obliku, više toliko nema.

Veliku popularnost doživio je još jedan oblik komuniciranja i javnog pisanja – blog. Blogovi su postali otvoreni sistem za iznošenje činjenica,

izražavanje mišljenja i stavova i javne polemike. Sve je više (poznatih) ličnosti koje se odlučuju podijeliti svoja razmišljanja sa ostatkom svijeta putem kreiranja vlastitog bloga.

Kako to izgleda kada pero u svoje ruke uzmu građani, obični ljudi, različitih stavova, različitih namjera; postoji li uopšte, u nedostatku bilo kakvih ograničenja, barem minimalna kultura dijaloga u javnom prostoru; o čemu se sve piše i koliko tako objavljene informacije (koje nisu prošle novinarske i uredničke kontrole) mogu uticati na formiranje javnog mnijenja? Stoga je analiza pet bh. portala te po dva iz Srbije i Hrvatske zasnovana na uzorku kontroverznih društveno-političkih tema, tj. tema oko kojih ne postoji politička ili etnička saglasnost, a koje su objavljene na naslovnim stranama analiziranih portala u određenom vremenskom periodu praćenja (po sedam dana iz juna, jula i avgusta 2010.). Pomno smo pratili komentare čitalaca na ove tekstove.

Stranice koje slijede donose analizu posmatranih *web* portala, preporuke za bolju komunikaciju internet medija i njihovih korisnika zasnovanu na rezultatima analize i iskustvima eksperata Media plan instituta na polju profesionalne komunikacije (novinarstva i odnosa sa javnostima), intervju sa Dunjom Mijatović, predstavnicom OSCE-a za slobodu medija na temu slobode izražavanja na *webu*, kao i izvještaj sa konferencije održane u Sarajevu "Internet - Sloboda bez granica", na kojoj su učešće uzeli brojni urednici *web* portala iz BiH i predstavnici regulacione i samoregulacione agencije iz BiH.

Publikacija pred vama pokazuje aktuelni trenutak vrlo važne medijske transformacije u BiH, u kojem internet kao medij broj dva u BiH, odmah iza ubjedljivo najpopularnije televizije, uzima primat nad tradicionalnim medijima ili ulazi u digitalnu konvergenciju sa njima.

---

² U anketnom istraživanju iz 2009. godine kao najpopularniji medij televiziju je označilo 79% ispitanih, slijedi internet sa 11%, radio sa 7% i novine 4%. ("Uticao vjerodostojnosti na informativne, mnijenjske i edukativne funkcije medija", Radenko Udovičić, 2010.)

Monitoring/analiza portala

DOMETI I UTICAJ INTERNETA U BOSNI I HERCEGOVINI U KONTEKSTU ŠIRENJA JEZIKA MRŽNJE I DUHA NETOLERANCIJE

Dušan Babić

Uvodne napomene

Internetu se, kao novom i revolucionarnom izumu, najviše pripisivala demokratičnost kao nešto inherentno, dok su negativne strane predstavljale, u savremenom žargonu, kolateralnu štetu. Da li je baš tako? Naravno da nije.

Internetu ponajbolje odgovara sintagma *masovni medij*, i to u njenom doslovnom značenju. Sve relevantne procjene govore kako danas 40 odsto svjetske populacije ima pristup internetu. Nema pouzdanih podataka koliko ljudi koristi internet a još manje – koji su stvarni dometi i uticaji novog medija.

Najnoviji podaci Pew Research Center (www.pewcenter.org) pokazuju kako se 40 odsto informacija pribavlja posredstvom interneta a 35 odsto putem tradicionalnih medija.

Pojavom interneta likovali su zagovornici apsolutne slobode izražavanja. To su objašnjavali dihotomijom globalni medij / lokalna regulativa. Tvrđili

su, naime, kako je praktički neizvodljivo regulisati internet. Taj trijumfalizam je splasnulo nakon slučaja s francuskim ogrankom Yahoosa iz 2000. godine, kad je sudskom odlukom, nakon snažnog pritiska javnosti, ukinuto reklamiranje nacističkih simbola. Odluka francuskog suda predstavljala je ugaoni kamen, nakon čega je bilo kristalno jasno kako internet ne može ostati neregulisan medij. Većina medijskih eksperata složila se s polaznom tezom – ono što je nelegalno u tradicionalnim medijima, nužno mora biti nelegalno i u komunikaciji u *cyberspaceu*, ili, u opšteprihvaćenom žargonu, *online*. Ova teza je izvedena iz polazne premise – **bitna je poruka, a ne medij koji je posreduje** (*Message Matters, not the Medium*) – kako glasi engleska inačica. Međutim, još nema ni približne saglasnosti o tome kako regulisati internet. Ovo otvoreno planetarno neslaganje nije predmet ovog monitoringa, te na bazi istog sačinjene analize, ali ga se nužno mora doticati.

Metodologija

Fokus monitoringa i analize su web stranice, odnosno, u kolokvijalnom žargonu, **portali** u Bosni i Hercegovini. Imajući u vidu tijesnu isprepletenost sa neposrednim susjedstvom u svim aspektima života, a napose upotrebu jednog jezika, bez obzira kako ga imenovali, kao i politički kontekst posebnih veza BiH sa Srbijom i Hrvatskom, gdje se snažno manifestuje princip spojenih posuda, predmet monitoringa i analize su i po dva portala iz susjednih država.

Nakon brižljivog propitivanja, posebno imajući u vidu posjećenost portala te njihovu uređivačku afilijaciju, reprezentativnim uzorcima smatrali smo pet portala u BiH:

- *Dnevni avaz* (www.avaz.ba)
- *Sarajevo-x* (www.sarajevo-x.com)
- *Poskok* (www.poskok.info)
- *Bošnjaci* (www.bosnjaci.net)
- *Frontal* (www.frontal.rs)

Iz Srbije su obrađeni portali *Večernje novosti* i *B-92*, iz Hrvatske *Index.hr* i *24 sata*. Nužno je napomenuti kako većina dnevnih i periodičnih glasila ima svoja *online* izdanja, ali za potrebe ovog monitoringa, ali i zbog specifičnog profila publikacija i njihove reprezentativnosti u dijelu javnosti kojoj su okrenuti, izbor je pao na *Dnevni avaz* iz Sarajeva i *Večernje novosti* iz Beograda.

Kako je težište ipak bilo na forumima, odnosno komentarima na komentare autora ili redakcija portala, teško je bilo slijediti tematske oblasti u uobičajenoj žurnalističkoj podjeli, u kontekstu formi vijest, izvještaj, komentar, intervju i ostalo. Još teže je bilo iskristalisati teme – politika, društvo, ekonomija, kultura, estrada, sport itd. Kako je na ovim prostorima sve politika, njen upliv je bio neizbježan, odnosno dominantan, te posebno smješten u kontekst snažnih etničkih i vjerskih raskola. Stoga je osnova uzorkovanja analiziranog sadržaja bila: kontroverzne društveno-političke teme, tj. teme oko kojih ne postoji politička ili etnička (državna) saglasnost, a da su objavljene na naslovnim stranama analiziranih portala u određenom vremenskom periodu praćenja.

Uz sve spektakularne mogućnosti koje nudi, u smislu promicanja duha tolerancije i ukupnog prosperiteta čovječanstva, internet je, nažalost, po neposrednom dejstvu, izvjesno, ne po motivu, postao istovremeno i platforma širenja jezika mržnje i netolerancije. Te svakako loše strane imaju snažan odjek i na ovim prostorima. Neposredan cilj ovog projekta je upravo da pronikne u razmjere i domete interneta u kontekstu širenja jezika mržnje i duha netolerancije. Jednom kroki analizom sadržaja posredovanih internetom nastojali smo, uz ukazivanje na njegove loše strane, apostrofirati i one pozitivne.

Statistički smo se fokusirali na komentare posmatranih sadržaja (tekstova) na internetu. Posmatrali smo ih kroz varijable koje slijede.

Vrsta komentara:

- reakcije koje se odnose na sam tekst
- reakcije koje se odnose na druge komentare (reakcije).

Uklon komentara:

- reakcije koje sadrže jezik mržnje
- ne sadrže jezik mržnje, ali generišu netoleranciju isključivim ili netolerantnim stavovima
- komentari koji su u duhu argumentovane rasprave.

Potpis komentara:

- komentar potpisan vlastitim imenom i prezimenom
- potpisan nadimkom
- beletristički ili simbolički potpis.

Kroz kvalitativnu analizu nastojali smo istovremeno sugerisati sažet pregled stanja *online* novinarstva kod nas, ako se uopšte može razgovarati u takvom teorijskom kategorijalnom aparatu, imajući u vidu činjenicu kako je ovaj vid komunikacije u BiH i na ovim prostorima šire, još uvijek u začetku. Takođe, pokušali smo povući paralele između *online* i tradicionalnih medija, razlika u porukama, političkih afiniteta, te o aspektu interakcije i sinergije i srodnih odnosa i dejstava u složenim kanalima komunikacija.

Monitoring je obuhvatio **juni, juli i avgust 2010. godine**, sa okvirnim vremenskim rasponom od **sedam dana**, mada su aktuelni događaji iziskivali praćenje i izvan, ali i ispod zadatog vremenskog okvira, uz napomenu kako nije bilo nužno pratiti sedmodnevna događanja u kontinuitetu.

JUNI

Dnevni avaz

(<http://www.avaz.ba>)

U izdanju od 30. juna u žiži je bio teroristički napad na policijsku stanicu u Bugojnu. U naslovu udarnog teksta se kaže kako je napad bio “osveta za Rustempašića³ i ostale”, a kao izvor se pozivaju na Tužilaštvo BiH.

Na dan posjete *online* izdanju *Avaza* (30.6.) registrovano je 16 komentara u kojima se zdušno osuđuje teroristički čin, ali se istovremeno okrivljuje aktualna vlast za nečinjenje, uz poruku javnosti, kako se vlast mijenja jedino na izborima. Ovaj politički uklon je indikativan, uz saznanje kako je vlasnik *Avaz* kompanije nedavno osnovao i političku stranku na čijem je čelu, što sugeriše eventualnu selektivnost administratora ovog portala u izboru poruka, odnosno komentara.

Naredna tema istog izdanja *Avaza* je bila potvrda prvostepene presude Haškog tribunala Rasimu Deliću,⁴ što je bilo propraćeno sa 10 *pro et contra* komentara, od kojih je jedan, potpisan imenom i prezimenom, predstavljao paradigmu jezika mržnje i netolerancije:

„Četnici smrde vlahalukom, bijelim lukom, rakijom, zlotvori i zločinci, poklali nejake, kukavice, stipse, nikada nisu imali muda da ratuju sa mudžahidima nego su ginuli ko rasada po Ozrenu, naduvali smo vas ko konje ...“

Svi su komentari potpisani. Naravno, nije pouzdano da li su imena i prezimena autentična. Nije bilo nadimaka, ali je bilo pseudonima u formi beletrističkog ili simboličkog potpisa.

---

³ Rijad Rustempašić je radikalni islamski aktivista iz Bugojna optužen za kriminalna djela. Teroristički napad u Bugojnu 2010. godine, u kojem je ubijen jedan policajac a više ranjeno, pripisuje se vehabijskoj grupi koja se htjela osvetiti zbog njegovog hapšenja.

⁴ General Rasim Delić je bio komandant Armije BiH tokom rata od 1993-1995 godine.

Forum 27.6. je tražio odgovor na temu „Problem br. 1 muslimana u BiH“. Inicijator teme, predstavljen kao „Osmanlija“, naveo je šest uzroka „muslimanskih nevolja“, gdje je na prvom mjestu „nezgodan komšiluk“, zatim „neznanje“, „slabo jedinstvo bošnjačkog korpusa“, „nepoznavanje i nepoštivanje islama“ i sl.

Moderator *Foruma*, predstavljen kao „Sanjanka“, poručuje „Osmanliji“ da definiše „nezgodan komšiluk“ a ovaj pokušava dopuniti: „... Okruženje bosanskih muslimana, Srbija, Hrvatska, udaljenost od islamskog svijeta“.

Učesnik u *Forumu*, predstavljen kao „paukov prijatelj“ (28.6.) citira nepoznatog autora:

„... Nađi se u sebi da bi bio nađen u prostoru“, dodajući: „Samosvijest Bošnjaka je taj No. 1, ali mi uzroke uvijek vidimo u drugima i sve dok ne priznamo vlastitu slabost, komšije će biti krive.“

Nije isključeno da su ovi redovi zapravo ispis jednog od komšija... Ova opaska zapravo predstavlja krucijalno mjesto autentičnosti i kredibilitnosti poruka posredovanih internetom. Ovaj aspekt je praktično nepoznat u tradicionalnim medijima, štampi na prvom mjestu, gdje se kroz pisma čitalaca mogu objaviti stavovi potpisani inicijalima, uz obaveznu naznaku kako su ime i prezime poznati redakciji.

Sarajevo-x

(<http://www.sarajevo-x.com>)

Ovaj portal, predstavljen kao najposjećeniji u BiH, posebno njeguje kolumne i komentare.

Upečatljiv je tekst objavljen 25.6. uz nadnaslov “Nisu svi isti” a naslovljen “Glasnost do posljednjeg daha”, autorice Melihe Kamerić, književnice.

Ovo je nadahnuto sročeno pledoaje za nužnost izlaska na glasanje, uz izraženu nadu kako ćemo jednog dana ipak dobiti vlast kakvu zaslužujemo.

Indikativno je kako na dan posjete ovom portalu (30.6.) nije bilo reakcija, komentara, opaski i sl. na ovu kolumnu.

Forum je u fokus stavio teroristički akt u Bugojnu 27.6. Do 30.6. registrovane su 1.293 poruke.

Šarolika je lepeza osuda terorističkog napada u Bugojnu, uz pretežno ukazivanje na glavne krivce – SDA i Islamsku zajednicu BiH, a navode se i novi politički poeni za Dodika...

“Ministar mucavac predstavlja paradigmu nekompetentne vlasti, čime se dolazi do 'Kvake 22'”, duhovito primjećuje učesnik *Foruma*, potpisan kao “Ridobrki”.

Frontal

(<http://www.frontal.rs>)

U sekciji “Analize” postavljen je tekst naslovljen “Suverenost samo dekoracija” (9.6.), autor Dragiša Spremo. Potpis pod fotografijom visokog predstavnika: „BiH ima formalni, ali ne i stvarni suverenitet“ predstavlja parafrazu predavanja doktora Rajka Kuzmanovića na fakultetu „Sinergija“ u Bijeljini o temi „Ustavne pozicije Republike Srpske i BiH“, što je poslužilo kao predložak ovom tekstu. Poenta je na unitarističkim tendencijama predsjedavajućeg Predsjedništva BiH Harisa Silajdžića, koji “vlastite stavove promoviše kao stajališta države BiH”.

Prispjela su tri konstruktivna komentara, od kojih se posebno izdvaja detalj: „... Dok svi ne prihvatimo realnost odnosa na ovom prostoru, sukobi i ćeranija su nam prirodno stanje stvari...“, u potpisu „1978“.

Bošnjaci

(<http://www.bosnjaci.net>)

Predstavljen je kao web magazin sa posebnim fokusom na „domovinu Bošnjaka Republiku Bosnu i Hercegovinu (podvukao autor analize), kao i drevni Sandžak, Kosovo i sve druge prostore na kojima stoljećima žive

dobri Bošnjani“. Svojim likovno-grafičkim rješenjem na naslovnici ovaj portal jasno pozicionira ulogu islama.

Upotreba naziva BiH (podvučen), otvoreno sugerše nepriznavanje dejtonske konstitucije BiH, što jasno indicira uređivačku platformu i koncepciju ovog magazina.

Mada je sjedište ovog portala u Sjedinjenim Američkim Državama, njegovo kadrovska ekipiranje i tematska određenost opravdavaju uvrštavanje u bh. portale.

Redakcija upozorava čitaoce kako će brisati komentare koji vrijeđaju ili sadržavaju jezik mržnje, ali i komentare koji negiraju agresiju i genocid nad Bošnjacima. Međutim, u redakcijskom vokabularu takođe se pribjegava etiketiranju i jeziku netolerancije. Ilustracije radi, u bilješci od 30.6. Sredoje Nović, ministar civilnih poslova (srpski kadar) Savjeta ministara BiH, okvalifikovan je kao „mogući deklarirani fašista“, jer je odobrio grant u visini od 10.000 KM „za rad ustaške organizacije Croatia Libertas iz Mostara“. Riječ je o nevladinoj organizaciji sa sjedištem u Tuzli (lider Leo Pločkinić), čija politička platforma otvoreno zagovara treći hrvatski entitet, ali se nikako ne može okarakterisati kao ustaška ili proustaška.

Vijest novinske agencije FENA (28.6.) u kojoj je prenesena izjava zastupnika u Parlamentu BiH (Šefika Džaferovića), kako država mora odgovoriti na napad u Bugojnu, imala je tri komentara (30.6.), od kojih se izdvaja jedan koji krivicu prebacuje na „medije naših (ne)prijatelja i komšija Srba i Hrvata, koji su puni napisa o Bošnjacima kao terorističkom narodu“. Indikativno je kako nije bilo replike na ovako sročenu izjavu.

Tekstovi uvršteni u „Kolumne“ u monitorisanom periodu nemaju osobinu tipičnu za ovaj novinarski žanr – oštro seciranje aktuelnih zbivanja – već su prije filozofski traktati ili meditacije na događanja u skorašnjoj prošlosti. Ipak se izdvaja tekst naslovljen „Demokratija kanadske ergele“ autorice Milade Medinić-Kazazić (25.6.), neposredno inspirisan izjavom kanadskog premijera Harpera, koji je uložio veto u kanadskom parlamentu na rezoluciju o Srebrenici. Tekst je prožet naglašeno ličnom i oporom notom, a u redakcijskoj opremi poruka je dopunjena karikaturom nepoznatog autora sa ispisom: „Harper u službi troprstaško-genocidne politike“.

Do 30.6. postavljena su samo tri komentara. U prvom, potpisanom kao „Kahfopija“ (pisan ekavicom), sarkastičnim tonom se konstatuje: „Za njih su svi ti Balkanci ista rulja“. Drugi komentar potpisan „AidaldaAida“, više se bavi samitom G20 i protestima u Torontu, dok treći („huso75000“), zahvaljuje autorici na „nivou obrade kanadske 'demokratije'“.

Poskok

(<http://www.poskok.info>)

U monitorisanom periodu najupečatljivija je bila kolumna naslovljena „Željko Komšić – Princ of Bosnistan“ (24.6.), preuzeta od Crovata i posavski-obzor.info. Uvodni pasus podsjeća na Ustavom zagarantovani ravnopravan status Hrvata u BiH, koji su, međutim, faktički poniženi, preglasani i marginalizovani. Podsjeća se na čuvenu Tolstojevu opasku o varanju i sramu onoga koji to radi, ali ako se varanje ponavlja, onda sram treba da bude prevarenog. U slučaju Komšić – „Sram nas bilo!“, decidan je kolumnista, uz opasku kako ovaj slučaj predstavlja paradigmu sarajevskih prljavih političkih igara.

Prispjelo je ukupno 66 komentara, od čega je devet replika na komentare. Najupečatljivija su dva: „... Idite tamo sa kim ste vezali barjake '91. Vaše cvijeće vas voli. Ionako pola Hrvatske su muslimani ...“ . U potpisu „Popay“. A drugi: „Željko je nekada bio polu-Hrvat. Sada se u cijelosti poturčio i više nije Željko, nego Sejdo ...“, što je jasna aluzija na Sejdu Bajramovića, u bivšoj državi instalisanog od strane srpskog rukovodstva da zastupa Albance. U potpisu „Zasi-de Za: ...“

Nije uočen eklatantan primjer jezika mržnje. Netolerancije – da. Većina komentara sadrži političke žaoke na račun hrvatske politike u BiH, generalno posmatrano. Svi su komentari, kao i reakcije na komentare, potpisani nadimkom.

B-92

(<http://www.b92.net>)

U okviru već kultne emisije *Peščanik*, pažnju je privukla tema „Anatomija jednog morala“, po objašnjenju voditeljice Svetlane Vuković, neposredno inspirisana istoimenim naslovom knjižice Milovana Đilasa, koja je predstavljala uvod u njegov sukob sa KPJ. Gosti su bili Žarko Korać, u emisiji predstavljen kao psiholog, Vojin Dimitrijević, Beogradski centar za ljudska prava, i Srđa Popović, advokat.

Povod za emisiju je bilo skorašnje hapšenje Kalinića i Simovića (dio klana Ulemeka Legije⁵). Centralno pitanje je bilo političko ubistvo Zorana Đinđića, te sistematsko ometanje istrage tog ubistva.

Po Koraću, *Peščanik* počinje da liči na pokret očajnika, nešto nalik na „pokret bezgaćnika u Francuskoj revoluciji“, s tom razlikom što *Peščanik* okuplja i animira intelektualce, dodajući jedan intrigantan detalj: „Obojica novih svetaca Srpske pravoslavne crkve, Nikolaj Velimirović i Justin Popović, antievropejci su, to ne može biti slučajno.“ Izrečena konstatacija je u kontekstu dileme – Kosovo ili EU?

Na sličnom fonu Vojin Dimitrijević varira sintagmu „poštteni Albanac“,⁶ ali nikako da se izusti „poštteni Srbin“, dodajući kako razlika između dobra i zla nije razlika u mišljenju. Otuda kao paradoks imamo upotrebu atributa „antifašista“, pri čemu bi njegov ideološki oponent zapravo bio – fašista!

Veoma je indikativno što nije bilo komentara na ovu emisiju! Da li je u pitanju zasićenost političkim temama ovovremene Srbije, odnosno njene javnosti?

---

⁵ Milorad Ulemek Legija, bivši komandant srbijanskih specijalaca, jedan je od glavnih organizatora ubistava više visokih srpskih političara kao i premijera Srbije Zorana Đinđića 2003. godine.

⁶ Izraz “poštteni” u ovom smislu je pežorativan i predstavlja osobu koja je prihvatljiva ideološkom sklopu druge etničke pripadnosti. Vlast Slobodana Miloševića je “poštenim Albancima” nazivala one koji su podržavali režim u Beogradu.

Večernje novosti

(<http://www.novosti.rs>)

„Gde smo ono stali? E da smo znali ...“, naslov je kolumne Voje Žanetića (26.6.), date u formi 30-ak intrigantnih teza, sa početnom „Da smo shvatili da je Tito umro i da neće vaskrsnuti“..., „Da smo videli da je pao Berlinski zid“..., „Da smo manje verovali TV dnevnicima“..., „Da smo znali da će kad završe sa Bosnom početi Kosovo“, ...“Da smo sprečili stranačku feudalizaciju države“..., „Da smo priznali da nije za sve Milošević kriv“..., „Da smo se odlučili za Evropu kad je bilo vreme, a ne kad je bilo prekasno“..., „Da smo manje gledali 'Farmu', 'Velikog brata' i 'Svadbu za 24 sata'“...

Pristigla su samo dva komentara. Prvi potpisan nadimkom („Marinero“), „Da smo sačuvali Antu Markovića... i Tudjeg-Mana poslali na Brione na doživotno letovanje...“

Drugi komentar je potpisan imenom i prezimenom (Jovan Ilić), i priznaje – „Mi smo krivi!“.

Index

(<http://www.index.hr>)

„Spašavanje multietničkog pape Ivana Pavla II“, naslov je teksta (24.6.) sa ispuštenim imenom autora, mada se kroz komentare razaznaje da je riječ o autorici. Tekst počinje na karakterističan način:

„Kao što je godinama poremećeno i sve drugo, u Bosni i Hercegovini odavno je poremećen i smisao za red veličine... Svaka nova poslovna zgrada mora biti mondenija i luksuznija od dosad izgrađenih... Vjerski objekti su zato kategorija izvan svih kategorija... Tornjevi na crkvama i džamijama odavno već ne svijetle vjeru i ljubav... Naši zvonici i minareti zbog svoje gorostasne bahatosti mijenjaju putanje zračnog prometa u ovom dijelu Balkana...“

... Fitolji na koje se u ovom buretu baruta provjereno najbolje palimo – rat i vjera, još su jednom ostvarili cilj političkih elita... U najnoviju humoresku najtragičnijeg podneblja na kugli zemaljskoj uvučen je i

pokojni Papa osobno... Ideja da se podigne spomenik Papi u Sarajevu digla je na noge 'unitarističke antifašiste iz tolerantne metropole', koji su zaprijetili rušenjem spomenika. Koji dan poslije se 'zdušno klalo po virtuelnom prostoru'..."

Prispio je 61 komentar, od čega su približno jedna trećina bile replike na komentare. Svi su potpisani nadimkom. Na ovom portalu nije se „zdušno klalo“, ali je bilo rijetkih opaski, posebno na račun Dodika, u kontekstu njegove inicijative da se spomenik Papi podigne u Banjaluci. Većina komentatora se složila kako je to jeftino prikupljanje političkih poena uoči narednih opštih izbora u BiH, uz napomenu kako je to ipak svojevrsan autogol, u svjetlu negativne percepcije Vatikana kod velike većine Srba.

JULI

Sarajevo-x

(<http://www.sarajevo-x.com>)

Kolumna „Pod istim krovom“ (nadnaslov), „O ostavljenosti“ (naslov), te „Od velikih simboličkih činova najmanje koristi uvijek imaju oni zbog kojih se sve, zapravo, i radi“ (podnaslov). Autor Ahmed Burić, objavljeno 9.7.2010.

Tekst je neposredno inspirisan Mundijalom u Južnoj Africi, ali sadržava refleksije na Srebrenicu uoči 15. godišnjice od stravičnog zločina. U fokusu je nižerazredni fudbalski klub „Guber“, kao ilustracija mogućeg skladnog suživota u ovom kutku Bosne.

I ovaj portal upozorava na uzdržavanje od jezika mržnje, uz diskreciono pravo brisanja neprikladnih komentara.

Na dan posjete ovom portalu (14.7.) registrovano je 25 komentara, koje je praktično nemoguće tematski razvrstati jer istovremeno sadržavaju elemente politike, društva, (ne)kulture, skandala, trača i sl.

Evo karakterističnog fragmenta komentara potpisanog „Buric glavom...“: „I s Marsa se vidi da si Bošnjak... Jer Srbo-Kroatima nije do zacjeljenja bosanske rane, nego im je stalo da iz nje lipti što više krvi iz koje će oni napajati svoja duboka i crna četničko-ustaška ždrijela zakamuflirana socijaldemokratijom iz Banjaluke i proUropskim ustaštvom.“

„... Samo je neko glup kao Bošnjo mogao očekivati minutu šutnje u finalu svjetskog prvenstva zbog Srebrenice“, konstatuje potpisnik „salihamidžić“, mada autor kolumne nigdje ne spominje minut šutnje za stradale u Srebrenici.

Uprkos upozorenju redakcije portala, puštena je i ostala do bola vulgarna psovka data spacionirano: „Jebala vas Srebrenica“. Postavljeno 10.7. a potpisano „hala k'o kuća“. Indikativno je kako je registrovana samo jedna anemična reakcija na ovu brutalnu psovku.

Povodom susreta Silajdžića i Ganića u naslovu teksta stajalo je: „Srbija mora platiti za sve što nam je uništila“ (postavljeno 28.7.).

Šarolika je lepeza pristiglih komentara, kao “Sada će srbadija da počne davati svoje primitivne komentare” (“Antrax”), “A svi kojima je krivo zbog ovakvog raspleta mogu komotno da uzmu jedno 3 metra ojačanog štrika i okače se o šljivu” (“Bonaparte”), “... Bosna je na ovakve sinove čekala stoljećima i ko čeka taj dočeka!” (“Patriot”), “Na slici još samo minder fali” (“SSSS”), što je jasna aluzija na fotos uz tekst – Ganić u Silajdžićevom kabinetu.

Nažalost, bilo je i komentara koji doslovno lede krv u žilama, kao “Prodajem zemlju u Srebrenici. Bez kostiju 20.000 KM po dulumu, sa kostima 50.000 KM po dulumu”. U potpisu “pipo”. U najkraćem – morbidno!

Ima komentara koji predstavljaju „dno dna” od vulgarnosti i prostakluka. Čak i ispod onog što nazivamo ulično-jalijaški govor. Otuda se s pravom ukazuje na potrebu isušivanja internetsko-forumske baruštine.

Mada se redakcija portala ograđuje od neprimjerenog vokabulara, uz pravo brisanja spornih sadržaja, unesena je i dodatna ograda, kako “zbog velikog broja komentara nisu dužni obrisati sve komentare koji krše pravila”. Ne treba ni isticati kako je riječ o neuvjerljivoj ogradi koja otvara prostor blanko širenja jezika mržnje i duha netolerancije.

Frontal

(<http://www.frontal.rs>)

“Cure u džamiju, ne u kafanu!”, predstavljeno kao analiza bombaškog napada na policijsku stanicu u Bugojnu, objavljeno 14.7.

U nastavku teksta se postavlja pitanje: “Da li se tragedija mogla spriječiti, uz prethodna saznanja kako su osumnjičeni za teroristički čin nasrtali nožem na djevojke?”

Nepotpisan tekst u uvodu pojašnjava suštinu tekfir-ideologije, koja zagovara državu po normama šerijata.

U zadnjem odjeljku analize naslovljene „Ko je slijedeći?“, upozorava se na curenje informacija iz vrha bezbjednosnih struktura u Sarajevu, na osnovu čega su islamisti upozoravani na planirane akcije snaga bezbjednosti.

Prispjeli komentari su odmjereni, bez žuči, etiketiranja i sl.

“Šta će nama Hag?“, „Tema nedjelje“ (21.7.), autor Srđan Puhalo, sa polaznom premisom – da li treba proći 100 godina da bi se istražilo šta se desilo prije 15 i 20 godina?

Na dan posjete portalu (23.7.) prispjelo je šest odmjerenih komentara, sa akcentom na zalaganje da se događaji iz relativno bliske prošlosti nužno moraju posmatrati u širem političkom i sociokulturnom kontekstu.

Informacija o navodnom planu Catherine Ashton, visoke predstavnice EU za spoljnu politiku, o preuzimanju vodeće uloge u BiH nakon oktobarskih izbora, u cilju disciplinovanja „tvrdokornih Srba koji se protive državi BiH i blokiraju političke reforme“ (*Daily Telegraph*), uočljiv je upečatljiv komentar, potpisan „mislim.dakle.postojim“ (28.7.): “Razija Mujanović je Pepeljuga za ovog groba... Facijalne ekspresije ove nazovimo žene su tako autentično rugobne da se s pravom pitam je li ona plod nekog incesta, ili možda zoofilije?? Oprostite mi na ovako pogrdnim riječima, ali politika čiji je ona zastupnik me dovodi u situaciju da se branim podlo, kao što sam podlo i napadan sve ove decenije!...”

Ili, komentar potpisan „magnaterra“ (29.7.): „Ovo se lijepo zakuhalo. Od Eštonove do polarizacije nacional(ističkih) interesa... Činjenica je da je Mile učinio dosta za RS, ali još više za sebe i da je RS obukao kao prsluk! I zato mu puca prsluk šta (o)pozicija priča...“

Fragment ovog komentara, od pedesetak prispjelih, zapravo sublimiše suštinu izrečenog. Osim uvredljivih opaski na račun C. Ashton, svi ostali komentari su naglašeno korektni, sa obiljem ispravnih političkih opservacija o temi unutar srpskog sporenja, u kontekstu aktuelnog stanja u RS-u.

Poskok

(<http://www.poskok.info>)

„POŠTENO Islamska zajednica traži uspostavu dvojezičnosti na FTV ili uspostavu posebnog kanala na bosanskom“ (21.7.)

Vijest se poziva na *Večernji list*, po kojem je reis Cerić proteklog vikenda na otvaranju džamije u Ilijašu ocijenio neprihvatljivim da Bošnjaci na javnom RTV-servisu moraju slušati „jezik koji ne razumiju“. Cerićeva aluzija je bila na upotrebu „rujan“ umjesto „septembar“.

Ovo je po prvi put da se najveći autoritet u Islamskoj zajednici BiH otvoreno založio za formiranje posebnog javnog kanala na bosanskom jeziku. Bošnjačke stranke su do sada energično odbacivale takvu mogućnost. Salmir Kaplan, glasnogovornik SDA, podsjetio je kako je Mula-Mustafa Bašeskija prije 200 godina koristio izraz „rujan“ kao riječ iz bosanskog jezika.

Većina prispjelih komentara (18) osporava samo postojanje sintagme „bosanski jezik“, dok su oni maliciozniji sugerisali sintagmu „bošnjački jezik“. Dominantan je stav učesnika u raspravi kako je riječ o hrvatskom ili srpskom jeziku.

Vijest o najavi vehabija da na Vlašiću organizuju sportske igre praćena je sa 15 doista otrovnih komentara (21.7.).

„Sigurno su mislili igrati trule kobile“ („jaca..jadre“), ili „Ovi će izvesti Bošnjake na pravi put“ („Maxo ...“), ili „Čuj sportske igre, u brzom pranju dubeta, pokrovitelj Silajdžić i Bakir“ („sport“), ili „... Skačite po Vlašiću i dozivajte Muhameda droljavog“, takođe potpisano „sport“. Jedan komentar posebno plijeni pažnju: „Vehabije su Ustaška braća. Za Dom ...“, u potpisu „kupres“.

Prenesena je i iskričava kolumna naslovljena „RUJAN VIŠE NIJE BUJAN“ sa autorovog bloga (Rajko Vasić, 20.7.), „... A onda je neko na onom komunističkom efteveu, tu nedavno, uzočas, pomenuo rujan ...“. U nastavku je data sažeta geneza ovog kalendarskog izraza: „... Rujan je staroslavensko zlo, koje ne vodi, dakle, porijeklo sa istoka i nije riječ koja obilježava krv sa sablje nego obojenje prirode u predjesenje, kad sve ruji...“

Prispjela su 73 komentara podrške autoru kolumne, koji inače češće gostuje na ovom portalu, čiji je oficijelni slogan „Za društvenu dekontaminaciju“.

U žiži je bila kolumna „Hrvati za, Rant protiv“ (31.7.) autora Jozef Čosića.

„Mnogo se govori o federalizaciji BiH. Na svaki izneseni argument protivnici traže još... Problem nije u argumentima, nego u isključivosti onih koji ih dodatno traže. Situaciju objašnjava činjenica da protivnici federalizacije i entitetizacije uglavnom prebivaju u Sarajevu. Podlo je to što se potpisuju kao Posavci i bosanski Hrvati... Vođeni zdravom logikom dolazimo do ovog zaključka, ali nažalost svi tu logiku ne posjeduju! Gospodin Dean Rant (lider posavskih Hrvata, opaska autora analize), protivnik je ideje o hrvatskoj teritorijalnoj jedinici, a zalaže se za??? Zapravo, ni sam ne zna za što se zalaže, ali bitno je da se protivi.“

Autor kolumne zaključuje kako je „treća federalna jedinica jedini put ka ravnopravnosti Hrvata u BiH“.

Većina komentatora je skeptična u vezi s idejom trećeg entiteta. U komentarima nije bilo jezika mržnje, već pretežno žaoke kao eho međuetničkih animoziteta.

---

⁷ Poznati bošnjački intelektualac i književnik

Bošnjaci

(<http://www.bosnjaci.net>)

Kroz monitoring postaje uočljivo kako je ovaj portal dominantno sandžacki⁸ profilisan.

Prvog jula je objavljena kolumna naslovljena „Krst i muftija“, autor Ferid Fetko Šantić, neposredno inspirisana fotomontažom objavljenom u beogradskom listu *Blic*, na kojoj je sandžacki muftija Zukorlić prikazan u pravoslavnoj odori i sa krstom na glavi. Redakcija *Blica* se u međuvremenu izvinila za ovaj blasfemičan čin, ali autor kolumne insistira na poruci rečene fotomontaže: „Ta poruka je kratka, jednostavna, direktna i glasi: “bit ćete posrbljeni. Bit ćete pokršteni... bit ćete pocrnogorčeni, pohrvaćeni... bit ćete pretvoreni u *Bijele Cigane*“, dato masnim slogom.

Autor daje sažetu genezu sintagme „Bijeli Cigani“, koja seže u vrijeme osamostaljenja Srbije, kad su se muslimani, da bi sačuvali imetak, morali pokrstiti ili izjasniti kao Cigani, u narodu kasnije nazvani „Bijeli Cigani“, kako bi se razlikovali od autentičnih „crnih Cigana“.

Autor priznaje težinu iznešenih kvalifikacija, u namjeri da se Bošnjaci dozovu pameti.

Indikativan je slabašan eho ove kolumne. Do 14.7. postavljena su svega tri anemična komentara umjerene podrške tekstu.

Vijest agencije MINA (15.7.) o susretu reisa Cerića i Ejupa Ganića u Londonu izdašno je komentarisana. Jedan komentar se posebno izdvaja:

„Ako padne Akademik prof. dr. Ganić, naš najugledniji građanin BiH, nijednom funkcioneru Britanije i Srbije niko više neće moći garantovati slobodu u BiH i nikada više neće biti poželjni da dođu u našu državu!!! Svi MI koji volimo BiH, svi smo mi GANIĆ, svi smo BiH. Svi smo MI ponosni na djelo i ime Ejupa Ganića koji je *obeležio* (dat ekavicom) vrijeme u kojem živimo!!!“ komentar je potpisan sa „trend“.

---

⁸ Sandžak je regija podijeljena između Srbije i Crne Gore u kojoj većinski žive Bošnjaci (Muslimani)

Najavljena crkvena zvona i moleban na dan objavljivanja odluke Međunarodnog suda pravde, dočekana je s cinizmom. Evo jednog tipičnog komentara: „He, he, he, politička molitva SPC. Što duže čovjek živi više čuda sazna.“ U potpisu „Elifa“, 21.7.

„Novi poraz velikosrpske politike“, autor Semir Đulić (28.7.).

„... Oslobođajuća presuda samo potvrđuje ono što su svi patrioti, sam gospodin Ganić i njegova porodica, kao i čitav demokratski svijet znali još onog dana kada je g. Ganić postao žrtva srbijanskog pravosuđa u službi velikosrpske ideologije, pokušaj revizije istorijskih fakata, negiranja genocida i zacrtanog izjednačavanja žrtve i agresora.“

Uočljivo je kako autor učestalo koristi sintagmu „oslobođajuća presuda“, što predstavlja čistu manipulaciju. Britanski sud se, naime, samo odredio prema traženom izručenju Ganića Srbiji, uz obrazloženje kako tamo ne bi imao fer suđenje, a nije se uopšte upuštao u eventualnu krivicu ili nevinost Ejupa Ganića. No, ovakav ugao izvještavanja su imali i drugi mediji u Sarajevu.

Na dan posjete ovom portalu (31.7.) nije postavljen nijedan komentar na gornji tekst.

Dnevni avaz

(<http://www.avaz.ba>)

Zanimljiva je bila kolumna „Nikab“ autora Seada Numanovića, glavnog i odgovornog urednika *Dnevnog avaza* (26.7.).

Evo upečatljivih dijelova teksta: “BiH se, očito, nalazi u stanju u kome su bile ili jesu zemlje koje su preživjele terorističke napade. To stanje karakterizira nesigurnost, koja se manifestira agresivnošću, netrpeljivosti i podozrivosti prema svima koji su iole 'sumnjivi'... Da li je naš odnos prema ženama... fer?... Treba li nam u BiH danas nikab? Kratko i jasno – DA!... Naravno, stvari nisu tako jednostavne. Treba razlučiti do koje granice moja sloboda ugrožava slobodu drugog i ko je taj ko je meritoran da povuče liniju slobode...”

Na dan posjete ovom portalu, odnosno *online* izdanju *Dnevnog avaza* (30.7.), bila su postavljena 34 komentara.

Debatu je inicirala Aida Šabić, te u prvoj replici istakla da, ako je nečije pravo da nosi nikab, njeno je pravo da kritikuje, odnosno iznosi mišljenje o tome.

“Musliman ne može kritikovati Allahov propis jer time sam sebe deklarirše nevjernikom ...” (“mmmm bbbbbb”), na šta Šabićka apostrofira problem interpretacije, uz podsjećanje na različite izjave predstavnika uleme, koji u jednoj varijanti pokrivanje žene smatraju obavezom (farz) a u drugoj tvrde suprotno, uz napomenu kako pitanje interpretacije nije tipično samo u islamu već i u ostalim monoteističkim religijama.

Večernje novosti

(<http://www.novosti.rs>)

“Pomirenje pre svega”, naslov je uvodnog teksta potpisanog inicijalima (D.M.) koji počinje konstatacijom kako će pomirenje u regionu biti u samom vrhu političkih agendi dvojice predsjednika. Tekst je objavljen 19.7. u povodu posjete predsjednika Hrvatske Ive Josipovića Beogradu.

Narednog dana registrovano je 14 komentara, od kojih je u samo dva pozdravljena posjeta hrvatskog predsjednika Srbiji, dok je u ostalim komentarima prisutna negativna percepcija tog događaja.

Nije uočen jezik mržnje ali ima uronjenosti u prošlost, uz podsjećanja na genocide koji su Srbi iskusili u 20. vijeku.

Ukratko, u pristiglim komentarima nije bilo vulgarnosti niti jezika mržnje i netolerancije. Tu i tamo duhovitih opaski, žaoka i sl.

“Uz Srbiju smo i kad greši” je naslov intervjua Dubravka Vujanovića sa Miloradom Dodikom (27.7.).

Apostrofiran je Dodikov stav, izbačen u podnaslov: “... Srbija mora da se osvesti, Kosovo je izgubljeno. Vreme je da se podelom pokuša izvući deo pokrajine”.

Komentarišući stanje u BiH, Dodik je, između ostalog, konstatovao kako je "Bosna mentalno podijeljena zemlja. Bosna je jedna velika greška Zapada", na što je novinar replicirao: "To Zapad nikad neće priznati, a vas će i dalje smatrati rušiteljem?"

Prispjelo je 37 komentara *pro et contra*, ali bez zapaljive retorike, vulgarnosti ili jezika mržnje.

B-92

(<http://www.b92.net>)

Forum „Politika i društvo“, upriličen povodom fizičkog napada na novinara Teofila Pančića, sadržavao je osudu tog čina, uz izraženo žaljenje što se nešto tako u Srbiji uopšte događa. Ipak, jedan komentar, potpisan sa „strani plaćenik“ (25.7.), unekoliko odudara: „Ne znam da li je autobus navijao, ali statistika govori da je bar dvoje putnika moralo snimiti ceo događaj mobilnim telefonom... Ne možeš očekivati zaštitu od države koja je dotične motkaše odgajala, a vrlo moguće i poslala na zadatak.“

Nužno je naglasiti kako B-92 proživljava stanovitu krizu koja se najprije ogleda u odlivu kadrova i to pravih profesionalnih perjanica. Kultne emisije „Peščanik“ i „Insajder“, spletom još uvijek do kraja nerazjašnjenih razloga, stagniraju, što se negativno reflektuje na ukupnu poziciju ove medijske kuće.

Index

(<http://www.index.hr>)

Po nekim kredibilnim procjenama, *INDEX.HR* se smatra najautoritativnijim i najposjećenijim portalom, ne samo u Hrvatskoj nego i u neposrednom susjedstvu. Posebno je popularan *IndexForum*, čiji moto glasi: „100% tolerancije za različitost, 0% tolerancije za vrijeđanje. Svi komentari su odmjereni i duhoviti. Uočljivo je učešće iz Srbije, barem sudeći po ekavici. Sa izraženim simpatijama su prokomentarisani osvrti na posjetu predsjednika Josipovića Srbiji, a posebno tekst naslovljen: „Ivi s prijateljstvom, Boris“, potpisan inicijalima F.M. a objavljen 19.7.

24 sata

(<http://www.24sata.hr>)

Ovo je naglašeno informativni portal, ali takođe njeguje diskusije. U pravilu se kandiduju politički osjetljive teme kao „Je li vrijeme da B. Tadić posjeti Vukovar?“, postavljena 19.7. a na dan posjete web stranici (20.7.) pristigla su 23 komentara.

„Rat još uvijek traje samo drugim sredstvima!“, zaključuje svoju misao jedan učesnik u diskusiji, koji posjetu Josipovića Srbiji definiše kao „šurovanje bezbožnika i četnika“.

Indikativno je kako međusobne animozitete naročito iskazuju oni koji još nisu bili rođeni u vrijeme opsade Vukovara.

Ima i komentara sasvim suprotne inspiracije. Naročito je ilustrativan primjer kafića u Borovom Naselju, gdje su Hrvati i Srbi i ostali zajedno bodrili Srbiju na nedavnom Mundijalu u Južnoj Africi! Doista, zvuči gotovo nestvarno. Ili se, možda, pretjerano robuje stereotipu o dominaciji internetsko-forumske baruštine...

AVGUST

Dnevni avaz

(<http://www.avaz.ba>)

U žiži je kolumna naslovljena „Beograd gubitnik u Londonu“ (2.8.), autor Nihad Krupić.

Međunaslov u formi uvoda glasi: „Motivacija srbijanskih vlasti u ovom procesu je između ostalog vezana za pridavanje važnosti njenoj trenutnoj ulozi 'stabilnog' partnera Zapada i impresioniranje pogotovo američkih vlasti novoj političkoj klimi u Srbiji koja bi joj trebala donijeti posebno ako ne i vodeće mjesto u konsolidovanju prilika na Balkanu“.

Autor najprije konstatuje kako su vlasti u Beogradu doživjele „dva nokauta u samo deset dana razmaka“, ciljajući na savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde u Hagu o legitimnosti proglašenja kosovske nezavisnosti, te odbijanje suda u Londonu da se Ganić izruči Srbiji.

Autor je šokiran izjavom Milorada Barašina, glavnog tužioca Suda BiH, kako Ganić nije oslobođen optužbe za zločin u Dobrovoljačkoj, nego samo izručenja Srbiji. Autor je takođe saglasan sa stavom dijela bošnjačkih političkih lidera, kao i dijela bošnjačke javnosti i dijela bošnjačkih medija, po kojem odluka londonskog suda istovremeno potvrđuje karakter rata u BiH, kao čina agresije izvršene nad BiH.

Nadalje, isplata ratne štete bi konačno podigla moral „već kompletno razočaranog i maltene očajnog bošnjačkog korpusa“.

Da ova kolumna sadrži i određenu dozu antisrpsstva, zorno ilustruje slijedeća rečenica: “Kako svi Nijemci nisu mogli biti SS-ovci ili gestapovci, tako ni svi Srbi nisu četnici, ali odgovornost moraju snositi svi (podvukao autor analize), zbog samog procenta zaludene srpske mase od gazimestanskog mitinga do danas.”?!

Na dan posjete *online* izdanju *Avaza* (3.8.) pristiglo je šest komentara. Tri komentara su od jednog autora (Nedžad Selmanović), koji uglavnom lamentira nad nestankom Jugoslavije. Međutim, zanimljiv je komentar potpisan „astarea“, gdje doslovno stoji: „Hajde ti, Indijanac, prvi šutiraj, kad si već iznio toliko nebuloza.“

Autor kolumne, naime, na jednom mjestu trenutnu političku situaciju opisuje kao nogometnu utakmicu, u kojoj je lopta na samoj crti srbijanskog gola, te je neko iz bh. političke ekipe treba samo gurnuti preko gol linije...

“Izbori i bh. Dijaspora“ (11.8.), autorica Mirela Kukan

„Srpski i hrvatski predstavnici vlasti promjenu načina registracije birača izvan BiH ne dozvoljavaju jer se boje bošnjačkih glasova, ali šta čini bošnjačka politika“, stoji u podnaslovu teksta.

„... Cifra od 36.474 njih koji će na ovogodišnjim općim izborima u BiH imati pravo glasa više je nego porazna u odnosu na podatak da izvan svoje zemlje živi 1,2 miliona bh. državljana“, uz podsjećanje kako je u dijaspori „ubjedljivo najviše Bošnjaka, kojima srpski i hrvatski predstavnici vlasti ne dozvoljavaju pasivni sistem registracije“.

Na kraju teksta oštrica kritike je i na resornim ministrima, koji „gle slučajnosti, dolaze baš iz Stranke za BiH, koja već godinama probi uši pričom o svojoj državotvornosti“.

Od 18 prispjelih komentara, od kojih je čak pet od jednog autora („e-davud“), krivicu uglavnom pripisuju bošnjačkoj strani, kako političarima, tako i bošnjačkoj dijaspori.

Nije uočen neprimjeren jezik u komentarima, ali slutimo selektivan pristup administratora *online* izdanja *Avaza* u izboru, odnosno brisanju nepoželjnih komentara, a u kontekstu tjeranja vode na mlin novoformirane političke stranke na čijem čelu je vlasnik *Avaza*.

„Vildanovština kao fenomen“ (treći dio), autor Ugo Vlasisavljević (12.8.)

Treći nastavak, kao i prethodna dva, izvorno su objavljeni u političkom magazinu *Global*, izdanje *Avaz* kompanije, ali najavljeni i dostupni na *online* izdanju *Dnevnog avaza*. Ugo Vlasisavljević je inače redovan kolumnista *Globala*.

„Kako su, dakle, predstavljena trojica kandidata: jedan je izvrstan, drugi nekakav nikakav, a treći kao lupež i nitkov! Ovdje se kandidati nisu predstavljali, nego im se sudilo.“ (Podnaslov teksta)

Nužno je ovdje dati sažetu genezu atributa „vildanovština“. Izvedena je, naime, iz kovanice „avazovština“, koja se pripisuje Ivanu Lovrenoviću (2003.), kao paradigmi lošeg novinarstva: „politikanstvo, neprofesionalnost i sklonost ka javnom linču“.

Treći nastavak eseja je neposredno inspirisan tematom u subotnjem dodatku *Oslobodenja Pogledi*, autorice Vildane Selimbegović, glavne urednice lista. Najavljena su tri kandidata:

Haris Silajdžić, Bakir Izetbegović i Fahrudin Radončić. Iscrpni intervjui su vođeni sa dvojicom (iscrpniji sa prvim, uz uvjerljivije spinovanje u redakcijskoj opremi), dok se trećem kandidatu doista samo sudilo, „jer on, po njenom uvjerenju, zaslužuje ćeliju a ne kabinet!“ (Vlaisavljević).

Riječ je o dubokom medijskom i političkom sukobu između *Dnevnog avaza*, koji je donedavno predstavljao svebošnjački front, a danas političku liniju njegovog osnivača Fahrudina Radončića, i građanskih medija iz Sarajeva, uglavnom lijevo orijentisanih. Ovi mediji često u dokazivanju svojih stavova i uvjerenja vrlo agresivno, katkad i neprofesionalno, napadaju političke neistomišljenike. Izraz “avazovština” su ovi mediji koristili kao paradigmu neprofesionalizma, a Vlaisavljević, koji inače potiče iz građansko-liberalnog ambijenta, ovakvu vrstu političkog diskursa naziva “vildanovštinom”.

Indikativno je, međutim, kako je u dvije nedjelje od objavljivanja trećeg nastavka eseja registrovan samo jedan komentar, anemičan i nemušt, što upravo pojačava našu naprijed izrečenu slutnju o mogućem, na nečiji mig, selektivno-arbitrarnom postupku administratora *Avazovog online* izdanja. Ili je, možda, izražena apstinencija u komentaranju zapravo rezultat slabašnog javnog mnijenja? Da podsjetimo na podatak kako je oko 40 odsto ovdašnje populacije funkcionalno nepismeno! Znaju čitati, ali ne znaju – šta zapravo čitaju. Vlaisavljevićev esej svakako ne predstavlja popularno štivo.

Kako god, ovaj aspekt medijsko-komunikološke fenomenologije iziskuje iscrpnije istraživanje.

Sarajevo-x

(<http://www.sarajevo-x.com>)

U fokusu je koncert Zdravka Čolića⁹ na Koševu. Uvodni tekst i videozapis su praćeni sa čak 243 komentara!

---

⁹ Zdravko Čolić je najpopularniji pop pjevač bivše Jugoslavije porijeklom iz Sarajeva. Neposredno pred rat je otišao u Beograd, gdje i danas živi i radi. Na koncertu u Sarajevu, koji je povod tekstu, bilo je 60.000 posjetilaca.

Na dan posjete portalu, 3.8., iščitali smo poruke *pro et contra*. Uprkos neuvjerljivoj redakcijskoj ogradi kako se svi sadržaji ne mogu izbrisati, registrovali smo i naredni, kao paradigmu jezika mržnje:

„Eto vam vaši Srbi koljači, kad ništa niste naučili od ratova i njihovih klanja po Bosni i Hercegovini. Sad neće biti Srebrenica nego Sarajevo cilj klanja četničkog. Eto vam vaši Srbi, pa neka vas tako kolju svaki rat“, u potpisu “@sarajlija”, 1.8.

Sažetu reakciju na gornji ispis dao je komentator potpisan „Dr“ (1.8.):

„Svaki ološ ima pristup internetu. Živio zdrav i otvoren um!“

Bilo je obilje komentara u odbranu Zdravka Čolića, uz podsjećanje kako je u Beograd otišao prije rata, kako se nikada nije ljubio tri puta, niti govorio ekavicom...

Bilo je poruka čuđenja razmjerama izražene međuetničke mržnje...

Poskok

(<http://www.poskok.info>)

„HRVATI KAO MAJMUNI U KUTIJI: Kako su Srbi izgubili 'Krajinu' a dobili RS“ - naslov nepotpisane kolumne postavljene 3.8.

„... U BiH svi gašenje HRHB¹⁰ pripisuju upravo Tuđmanu a veliki dio neosviještenih Hrvata u BiH, što je tragično, nju smatra sramotnim dijelom svoje povijesti.“

Odbijanje Plana Z-4, što bi faktički predstavljalo državu u državi, prokomentarisano je lucidno i duhovito: „Da se nekad i svemir uroti da ljudska glupost osujeti svaku nepravdu potvrdilo se kad je ovakav plan odbio Mile Martić u Ženevi!!“

---

¹⁰ Hrvatska republika Herceg Bosna (HR HB) je teritorijalna cjelina koja je u BiH funkcionisala tokom rata. Stvaranjem Federacije BiH 1994. godine ujedinjene su teritorije koje su kontrolisale hrvatske i bošnjačke vojne snage.

Na kraju je sve začinjeno eksperimentom s majmunima koji pokušavaju doći do banana obješenih na stropu, ali svaki put budu osujećeni zalijevanjem ledenom vodom. Eksperiment s majmunima, kao politička metafora ponašanja Hrvata, preuzet je od zagrebačkog portala *Obzor*.

Na dan 4.8. registrovano je 26 komentara. Evo karakterističnih:

„Paradoksalno, ali krivousti je Z-4 prihvatio. No blentavi Mile nas je spasio. Najvažnije je imati budalu u neprijateljskim redovima, koja je veća budala od tvoje budale...“, u potpisu „ja: ...“.

Postavljen je i jedan poduži dopis (u potpisu Franjo Komarica). Bez obzira na autentičnost ovog ispisa, u smislu da li je riječ o banjalučkom biskupu Komarici, svakako je za pozdraviti konstruktivan način koji sugerije popravlanje pozicije Hrvata u RS.

„Kolumnista valjda o majmunima priča iz prve ruke jer očito živi u maksimalskom vrtu“, u potpisu „pero kvržica: ...“

Nije bilo izljeva etnički motivisane netrpeljivosti, a niti one kao rezultat sporenja unutar jednog nacionalnog korpusa. U ovom slučaju konkretno Hrvata. Sve se uglavnom iscrpljivalo na duhovitim opaskama i žaokama, što inače karakteriše internetsko-forumsku komunikaciju, koja je uočljivo ležernija i opuštenija od polemika unutar tradicionalnih medija.

Burne su bile reakcije na prisustvo Željka Komšića na ovogodišnjoj 205. sinjskoj alci, posebno na apsolutnu nelegitimnost da Komšić prisustvuje kao tobožnji predstavnik bh. Hrvata.

Evo samo dvije karakteristične poruke:

„Zbog taštine i pohlepe hrvatskih političara u BiH opet će nam poturice izabrati Komšu“, u potpisu „kukavičije jaje“.

Poruka „RID Jo Brki“, data krupnim slovima glasi: „Željko, poselami nam Stipu na toj svinjskoj halci!“

„POLEMIKA IZ **BH DANA**: LUČIĆEV ODGOVOR IVANU LOVRENOVIĆU“

Portal Poskok prenosi (6.8.) integralno tekst Ive Lučića u *Danima*.

Nužno je prethodno dati sažetu genezu ove polemike. Naime, nakon dvogodišnje pauze pojavio se 14. broj mostarskog magazina *Status*, čiju su pripremu pratile brojne kontroverze oko kandidovane teme, parafrazirano – u traganju za paradigmom hrvatske politike u BiH.

Ivan Lovrenović, pošto je saznao imena autora za priloge u *Statusu*, odbio je napisati svoj tekst, a iscrpno obrazloženje je objavio u *Danima*, gdje se posebno okomio na Ivu Lučića. U takođe iscrpnom odgovoru, Lučić mu ne ostaje dužan. Evo samo karakterističnih fragmenata:

„... Njegova slika Bosne prijeko je potrebna iluzionistima koji pokušavaju reintegrirati 'ove prostore', ujediniti 'naše narode i obračunati se s 'njihovim nacionalizmima'... Hrvatska politika u BiH ne prihvaća njegove ideje i ne smatra ga svojim, kao što ni on političko hrvatstvo po svemu sudeći ne doživljava dijelom svog identiteta... Lovrenović tvrdi da ne razumijem 'bosanstvo kao duboku povijesno-identitetsku strukturu bez koje je nezamislivo bilo kakvo ozbiljno povijesno i političko utemeljenje hrvatstva u Bosni i Hercegovini', te konstatira da je ta 'dubina i identitetska polivalentnost koja iz nje proizlazi crvena krpa svim lučićima', odnosno svima koji zastupaju opće hrvatske nacionalne interese ...“

Na dan posjete ovom portalu (6.8.) prispjelo je ukupno 17 komentara uglavnom prolučićevskih. Jedan komentar („đivo“), priznaje Lovrenoviću stil i erudiciju, ali naglašava kako je „mentalno i intelektualno oblikovan i sazrio u jednoumlju... sve ostalo je samo glumatanje zbog korice kruha u sarajevskoj čaršiji, u kojoj će uvijek morati dokazivati svoju navodnu antihrvatsku integralističku poziciju...“

Na sličnom fonu je i komentar koji Lovrenovića etiketira „bošnjačkim pobočnikom... sav je utonuo u bošnjački 'multikulti'“.

Samo jedan komentar predstavlja eklatantan primjer jezika mržnje i duha netolerancije:

„E zašto ovog Lovrenovića ne digoše u zrak umjesto onog Leutara?!“, u potpisu „mostarac888“.

„KONTRAUDAR ČOVIĆEVA POTRČKA“ (11.8.): tekst doktora Slave Kukića, integralno prenesen sa portala *Depo.ba*, rezultirao je sa 37 komentara, od kojih većina izražava snažnu antipatiju prema autoru kolumne. Slijede fragmenti karakterističnih komentara.

„Ipak vas je panika jamila jer napisati deset komentara u mjesec dana protiv Čovića govori nešto... Uostalom, sto posto sam siguran da ćete biti sudski procesuirani za raskid ugovora za osiguranje s Hercegovina osiguranjem i sklapanje ugovora s Eurohercom. Zbog toga ste HT Mostar oštetili za 1,2 milijuna maraka. A za to se druškane ide u Zenicu...“, u potpisu „MR: KUKAC“.

„Da ponovimo, 'Republika Hrvatska je izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu', Večernjak, travanj 2002. godine“, u potpisu „Slavko bez Mirka“.

„Moj drug Slavo, nekada borac za ideale a danas bošnjački gubernator i namjesnik za Hercegovinu, dveri o poštenju i moralu... Šta kaže drug Zlaja, kad opet mora kolumna izić?...“, u potpisu „drug“.

„... Nemojte braniti gospodina Prlića, spremite svoju odbranu“, u potpisu „besjeda“.

Osim političkih žaoka, nije bilo jezika mržnje u objavljenim komentarima. Inače, oficijelan moto, „Portal za društvenu dekontaminaciju“, jasno sugeriše političku afilijaciju, u smislu otklona od retrogradnih ideologija i pokreta. Nije bez značaja ni reklamiranje portala slične političke opcije – *Depo.ba* ili *Buka*, *online magazin za online mislioce*.

Uz komentare, ovaj portal redovno postavlja upozorenje kako će skidati tekstove koji vrijeđaju i etiketiraju.

Frontal

(<http://www.frontal.rs>)

„KVANTNA POLITIKA“, naslov je kolumne Srđana Puhala (1.8.), uz podnaslov: „Kako pojam kvantne politike može objasniti vladavinu SNSD?“

„... Da bismo objasnili sadašnju vladavinu SNSD-a moramo da upotrebimo jednu novu sintagmu, a to je kvantna politika... Kvantna fizika i mehanika

dozvoljavaju da se atomi, molekuli i naš premijer mogu istovremeno nalaziti na dva mjesta...”

Evo dva karakteristična komentara, od nekoliko prispjelih na dan posjete ovom portalu (4.8.):

„Manji je problem što DODIK ruši princip kvantne fizike. Veći je problem što krade i arči ono što su generacije stvarale i navodno pravi ono za što su ginule hiljade boraca VRS i nedužnih civila, dok je on stvarao RONHIL“, u potpisu „Milashin“ (2.8.).

„Ne nasjedajte na provokacije Puhala. Sve doskora se kleo u SNSD i Dodika a sad ga kudi. Mora da je ostao bez obećanog honorara. Mile ga nategao pa se sad sjetio da mu se suprotstavi, jadan on, ili je u pitanju opet njihova navlakuša?“, u potpisu „lugar“ (2.8.).

Upravo ova dva komentara ilustruju odnos prema SNSD-u i Dodiku, odnosno percepciju političkih opcija i aktuelnih zbivanja u RS-u, posredovanih ovim portalom. Uočljiva je spin poruka: „**Prvi rođendan Frontala! Jedini ćirilični portal zapadno od Drine!**“

„VASIĆ: IVANIĆ I ČAVIĆ SU STRANI IGRAČI“ (4.8.). U formi uvoda, uz krupnu fotografiju Rajka Vasića, izvršnog sekretara SNSD-a, izvučena je njegova izjava, kako su predsjednici PDP-a Mladen Ivanić i DP-a Dragan Čavić, zapravo „favoriti međunarodnih zakulisnih faktora“, što navodno potvrđuje i Rafi Gregorijan u svom oproštajnom intervjuu RTRS-u.

U nastavku nepotpisanog teksta se kaže kako je taj intervju otkrio kako se manipuliše opozicijom u RS-u, uz naglasak da je SDS iskorišten samo kao glasački potencijal koji treba da obavi posao za Ivanića i njegovo mjesto u Predsjedništvu BiH.

Na kraju teksta se apostrofira Vasićev stav da će se nakon otkrivanja karata „struktura i članstvo u SDS-u vjerovatno zapitati zašto gube vrijeme sa dvojcem Ivanić-Čavić“.

Evo karakterističnih fragmenata iz prispjelih komentara istog dana po objavljivanju teksta.

„Sjeća li se još neko Špirićevih riječi 'Milokrad Dodik'. Ili griješim ili da ne vjerujem svojim očima jer sam gledao Špiru kad to izgovara“, u potpisu „mlato“.

„... Svaki glas za PDP i DP je isto što i izdaja Republike Srpske, molim Boga da konačno SDS sjedne na zelenu granu i zavlada zajedno sa SNSD-om pa da pocrkaju izdajnici, sledbenici grobarove politike, lažni radikali, crvena kopilad i sva ostala gamad“, u potpisu „Mlađan Dinkić“.

„... Vasić je sam priznao da je u ratu bio snajperista – cijeli rat. U cijelom svijetu je poznato da takvi vojnici postaju psihijatrijski slučajevi, što je već slučaj sa Vasićem, samo nema ko da pašče zatvori, pa ga ne treba ozbiljno ni shvatiti“, u potpisu „lugar“.

„... Ako su stranci doveli ove, a kažnjavali one, kako to da su sada oni koji su kažnjavani strani plaćenici, a ovi što su ih stranci doveli patriote? Potrudite se da ne mijenjate teze i zadržite neku liniju razuma jer ovdje još nije razum rekao laku noć, a kad će, ne znamo“, u potpisu „kosta“.

„... Jednom će izaći na vidjelo koliko su Amerikanci uložili para od 2002. do 2008. preko NDI u Dodika i njegovu stranku. Od cifre će se zavrtjeti glava.“ U potpisu „mika-hakkinen“.

Prispjeli komentari su isključivo u znaku unutarSrpskih sporenja, povremeno zapaljivi, sa elementima vrijeđanja („crvena kopilad i sva ostala gamad“). Čini se kao da je preovlađujući stav, barem na ovom portalu, kako je jezik mržnje i duh netolerancije unutar jednog etničkog ili nacionalnog korpusa manje zlo od raspirivanja međuetničke mržnje. Nažalost, u kontekstu balkanskih tragičnih trvenja i sporenja, uronjenosti u prošlost i viška istorije, mitomanije, duha revandikacije i srodnih društvenih patologija, gornja opaska o manjem zlu kao da pije vode...

Bošnjaci

(<http://www.bosnjaci.net>)

„POLITIČKI SMISAO DODIKOVIH IZJAVA O SECESIJI REPUBLIKE SRPSKE“, autor Fikret Muslimović (9.8.)

U formi uvoda stoji: „Dodikove izjave o secesiji RS predstavljaju poziv za ilegalnim naoružavanjem“. U daljnjoj elaboraciji ove teze Dodikove izjave o secesiji zapravo predstavljaju uzrok ilegalnog naoružavanja. Ta „trka u naoružanju predstavlja prijetnju BiH i regionu Balkana, što može eskalirati sve vrste organiziranog kriminala i korupcije, pa i terorizma...“

Autor konstatuje kako secesije nema bez ratnih sukoba, iz čega zaključuje kako je srpska strana spremna i na tu varijantu, dodajući „Prema tome, pričom o secesiji, najdirektnije se otvaraju pitanja rata i mira“, dok u zaključku teksta kaže: „... U posljednjim Dodikovim izjavama ima dovoljno opravdanja da se on, u interesu mira i sprječavanja krvoprolića, liši svake mogućnosti bavljenja politikom.“

Na dan posjete ovom portalu (11.8.), pristigla su svega četiri komentara, u kojima se odreda izražava sumnja u kredibilitet autora teksta, u kontekstu njegove prošlosti kao visokorangiranog obavještajnog oficira u bivšoj JNA koji je tek 1993. došao u BiH.

Index

(<http://www.index.hr>)

„OLUJA: 15 GODINA OD HRVATSKOG RUŠENJA VELIKE SRBIJE“, autor Zvonko Alač (3.8.)

„IZVEDBA i posljedice akcije nisu bile bezgrešne, ali Oluja je jedan od najbitnijih događaja i najveća vojna pobjeda u hrvatskoj povijesti“, stoji u formi uvoda, sa karakterističnim međunaslovom: „Najveća pobjeda nad kojom je velika sjena“.

Ovaj prigodan tekst je na dan posjete portalu (4.8.) izazvao 412 komentara. Bez obzira što *INDEXFORUM* non-stop upozorava na izbačen moto o tole-

ranciji za različitosti, često se sklizne na teren vulgarnog, pa i uvredljivog jezika. Da li je to refleks opuštenosti koja poslovično vlada u internetsko-forumskoj komunikaciji, ili je to ipak refleks naših dubokih međuetničkih raskola? Kako god, u replikama sa hrvatske strane ima natruha i rasizma kao "zahvalite Turcima što ste tako crni i garavi"!

Ima prijetnji i sa velikosrpskih pozicija, u stilu Bečkovićeve¹¹ pjesme "Ćeraćemo se još". Ili, poteže se čak i natpis u formi krilatice/prokletnice postavljen na pročelju crkve u Magdeburgu: „Sačuvaj nas bože kuge i Hrvata“, inspirisan tobože sadističkim bičem Hrvata koji su došli čak do Njemačke tokom Tridesetogodišnjeg vjerskog rata, kad su navodno iskazali nečuvenu surovost i varvarizam. Ili, podsjećanje istog autora, očito historičara, kako je najveće zločine na Ceru tokom Prvog svjetskog rata počinila Vražija divizija u sastavu Austro-Ugarske vojske, pretežno "Hrvati i Muhamedanci... Sve to prije Jasenovca i ostalih stratišta Srba, tokom ustaške strahovlade."

„SRBE NA VRBE: ŠTO SE SLAVI OLUJOM, POBJEDA ILI OSVETA?“, piše Tomislav Klauški (5.8.)

„Igrala se negdje dvadeseta minuta kad se s maksimirskih tribina zaorila 'Moja domovina'. Onako zanosna, pomopozna i već ljigava, vratila je narodu uspomene na one dane ponosa i slave. I taman kad je zatečeni komentator HTV krenuo hvaliti Bad Blue Boyse u isti mah s tribina je krenuo onaj dobro poznati urlik: 'Srbe na vrbe! Ubij, ubij, ubij Srbina!'

To je folklor. Red ljubavi prema domovini, red mržnje prema Srbima. To je i slika Oluje: objašnjenje kako se radilo o legitimnoj oslobodilačkoj operaciji, pomiješana s optužbama za ratni zločin čiji akteri trenutno očekuju presudu pred haškim tribunalom...

... Ono što je godinama opterećivalo odnose dviju zemalja, sada je postala formalnost koju se obavlja svakog kolovoza. I dok je jasno da se hrvatska vlast, pod utjecajem Bruxellesa i Washingtona, pomirila s time da Srbija i

---

¹¹ Matija Bečković, poznati srpski pjesnik. U BiH i Hrvatskoj se smatra velikim srpskim nacionalistom.

dalje Oluju smatra zločinom, mnogo je važnije pitanje je li se istodobno pomirila s time da hrvatski građani prešućuju ili odobravaju zločinački aspekt Oluje?

“Pobjeda je osveta” (međunaslov)

Nažalost, sinoćnje skandiranje na Maksimiru potvrđuje kako se u hrvatskom društvu još uvijek pobjeda u Domovinskom ratu poistovjećuje s osvetom nad Srbima. Dobar dio Hrvata raduje se oslobađanju zemlje gotovo u jednakoj mjeri kao i činjenici da je njome iz Hrvatske istjerano 250 tisuća Srba. Oni vole Hrvatsku koliko i mrze Srbe. Onda je sasvim logično da sladunjavu 'Moju domovinu' prati gromovit poklič 'Ubij Srbina!'

... Hoćemo li se ikada radi nas samih obračunati s duhovima iz Oluje?“

Ova kolumna je dijelom ili integralno prenesena, ili upečatljivi pasusi citirani, u brojnim printanim i elektronskim medijima, kako u Hrvatskoj, tako i u susjednim zemljama, što potvrđuje značaj portala *INDEX.HR*.

Na dan posjete ovom portalu (6.8.) prispjelo je čak 437 komentara, u širokom rasponu – od osporavanja do odobravanja.

Evo karakterističnih:

„Klauški očito proživljava vrlo teške trenutke mentalne rastrojenosti“, u potpisu „kfskjkahajkhal“.

„Žalosno je kako na portalu sa HR domenom novinar može napisati da je Moja domovina ljigava... Klauški, srami se, ta pjesma ne vrijeđa nikoga, zašto bi bila ljigava?“, u potpisu „PeraDjetlić“.

„... Ne postoji OLUJA, ne postoji nikakva herojska borba hrvatskih oružanih snaga, to je sramotno protjerivanje 250.000 ljudi sa svojih vjekovnih ognjišta, uz par sporadičnih otpora pojedinih grupica srpske RASFORMIRANE vojske...“, u potpisu „77swelfer“.

„... Tomislave, mržnja prema Srbima je mržnja još od Kraljevine SHS i nije od jučer, a za tu mržnju su najmanje krivi Hrvati, već oni koji su htjeli vladati Hrvatima...“, u potpisu „dubravko64“.

Ukratko, eksplicitan jezik mržnje nije registrovan.

„UZ SANADERA I KRISTA PROTIV KOMUNISTA“ (12.8.), piše: Tomislav Klauški

„Razvoj događaja bio je vrlo znakovit. U trenutku dok je Ivo Sanader s obitelji slijetao u Los Angeles, a ljubavnica njegova prijatelja aterirala u Remetinec, glavni urednik *Glasa koncila* potpalio je lomaču za sve one 'komuniste' koji su nakon Sanadera 'preuzeli potpunu kontrolu nad najjačom hrvatskom strankom.'“ Ovo je uvodni pasus teksta.

„Šta bi crkva bez komunista?“, glasi jedan od međunaslova.

„... U svemu tome 'komunisti' tako dobro zvuče. Tako zlokobno, podmuklo, sebično, anacionalno. Kao nekad 'židovi' u nacističkoj Njemačkoj. Ili 'teroristi' u Bushovoj Americi. Već na njihov spomen spuštaju se rolete i glasa za HDZ.“

Zaključni pasus, uz međunaslov: „Crkva rijetko na strani žrtve“, glasi:

„HDZ je već počeo prati usta Tuđmanom, atmosfera se zagrijava u Čavoglavama, pravovjerna desnica prijeti okupljanjem, velečasni Sudac pjeva na festivalima, Anti Gotovini se sprema doček u Pakoštanima, a Miklenić (Ivan Miklenić, glavni urednik *Glasa koncila*, opaska autora analize) otvara sezonu lova na komuniste. Pravi način da se zaboravi na onoga koji je ovih dana sletio u Los Angeles. Umjesto u Remetinec.“

Slijedi dio karakterističnih komentara, datih integralno ili u fragmentima.

„... Mladi PROLETERI dolaze i to u cijelom svijetu! Crkvi je odzvonilo!“, u potpisu „barufniopticaj“.

„Živjeli komunisti... šta bi crkva bez njih...“, u potpisu „kokica-rikica“.

„Klerofašistička organizacija poput crkve bi trebala biti osuđena od svih progresivnih snaga u svijetu. Pod znakom križa i od ruke svete inkvizicije

je umrlo više ljudi od kukastog križa i zvijezde petokrake zajedno. Sa svakog križa doslovno kapa krv Krista, koji je na njemu umro i milijarde žrtava izopačene organizacije... Paradigma, da su u nas za sve krivi komunisti i Srbi je više nego otrcana... Nažalost takvih je u Hrvatskoj dovoljno, da njihova stranka pobijedi na izborima. Dakako, ne bi to mogli bez servisiranja naših dragih dušebrižnika koji koriste tisućljetna iskustva – kako upravljati glupim stadom ovaca i druge stoke sitni zubi.“ U potpisu „binarni-vitez“.

„Sve stoji, samo ne znam gdje da pronađemo te progresivne snage“, u potpisu „borges“.

„... Da se njih pita, vratili bi se u srednji vijek, ponovo spaljivali vještice i uveli inkviziciju“, u potpisu „Pero-Batina“.

„Ovo je kao neki pamfletić INDEXA protiv Crkve? Nisu baš maštoviti, pročitao sam i bolje ateističke tekstove. Ovaj je pun mržnje, bez duhovitosti“, u potpisu „teutina7“.

„Ne laprdaj hermafrodit“, u potpisu „olinko“, kao reakcija na gornju opasku.

„Vidim da se ateistima pjene usta od mržnje prema Crkvi. Vjerovatno im smeta što je Crkva stoljećima branila hrvatski identitet“, u potpisu „teutina7“.

„I nešto Hrvata spalila na lomačama“, u potpisu „boliber“.

„Tekstopiscu Tomici bilo bi bolje da se malo okupa, možda uspije isprati ateistički smrad sa sebe“, u potpisu „teutina7“.

„Moralo bi se crkvi zapjeniti usta na sam spomen imena kretena Miklenića. Da nekaj takvog hoda po zemlji i još ima priliku uređivati jedan list (iako to bio i smiješan glas pedofila, pardon, koncila)“, u potpisu „demofil“.

„Bilo bi dovoljno pročitati sporni tekst u glasu pedofila i vrijeđanje je jedina metoda koja se nameće sama od sebe“, u potpisu „olinko“.

„Klauški, tko sponzorira ove antikatoličke, bogohulne i antihrvatske članke? Za čiji račun svoj otrov prosipaš po Crkvi, vjernicima i Hrvatskoj?“, potpisano znakovito sa „StandartenfuhrerV“.

„A i ti imaš sponzora? Ili si ti turbohrvat na narodnoj sisi?“ , u potpisu „bollbr“.

„Miklenić opći s pingvinima u anus“, u potpisu, takođe znakovito, „TvojSlatkiHitler“.

Ovom vulgarnom opaskom polemika je skliznula do dna uvredljivog jezika. Da li radi tog detalja, ili ne, na dan posjete ovom portalu (13.8.), stajalo je upozorenje: „Komentari na forumu objavljuju se u realnom vremenu i Index.hr. ne može se smatrati odgovornim za izrečeno. Zabranjeno je vrijeđanje, psovanje i klevetanje. Upisi sa takvim sadržajem bit će izbrisani, a njihovi autori prijavljeni nadležnim službama.“

24 sata

(<http://www.24sata.hr>)

U žiži: „VELIKI SPECIJAL O OPERACIJI OLUJA – 15 GODINA PONOSA“, postavljen 3.8. Evo upečatljivih komentara na uvodni tekst:

“Traktorijada 95! Mi Hrvati!!!”, u potpisu “makiii”.

„Nažalost, sve se manje veselim obljetnici Oluje... 15 godina je prošlo a mi tonemo sve dublje... Ovo što nam rade je gore od Oluje... Ovo je tsunami... veći smo neprijatelji sami sebi od bilo kod drugog...“, u potpisu „barkun“.

„Šta se palite. Sirotinja uvijek strada ili sa jedne ili sa druge strane. Ne vidim nikakvog razloga za ponos istjerati iz svojih kuća nevine seljake, radnike, poštene ljude, žene, djecu, ma ko da su...“, u potpisu „nemam pojma“.

„Već odavno se više ne osjećam kao branitelj... i ustvari više i nemam neke posebne emocije vezane uz taj rat – kao da nisam bio u njemu. Više osjećam to razdoblje u mom životu kao neku rupu koju nastojim svih ovih godina jednostavno 'preskočiti' i zaboraviti. Eto, to su ovi političari uspjeli napraviti. Sve su zagadili...“, u potpisu „puzzo“.

„Isti k...c kad smo se za k...c borili“, u potpisu „agent-007“.

„Država koja je nastala na genocidu zauvijek će biti prokleta“, u potpisu „drug Tito“.

Učesnik u diskusiji, potpisan „crveni božo“, parafrazirano, navodi podatke o 138.000 pripadnika hrvatskih snaga, prema 31.000 Srba, a vojne žrtve na obje strane ne prelaze jedan odsto ukupnih vojnih efektiva na frontu. „O kakvoj je onda vojnoj akciji riječ?“

Ovaj odnos prema Oluji, barem prema ovom portalu, veoma je indikativan. Teško je načiniti gradaciju na crti pozitivno-negativno. Jednostavno, apatija je opšte mjesto učesnika u diskusiji.

U rubrici „Najkomentiraniji sadržaji u 7 dana“ (9.8.) izdvojen je tekst naslovljen „Ovi su ljudi na koncertu isticali ustaško znakovlje“, postavljen 6.8., autora Hrvoslava Pavića.

U formi uvoda je istaknuto: „Unatoč očekivanju rekordnog broja posjetitelja na ovogodišnjoj proslavi Dana domovinske zahvalnosti u Čavoglavama, nije se osjećala gužva kao prijašnjih godina...“, uz napomenu kako je Policijska uprava šibensko-kninska broj prisutnih procijenila na oko 60.000.

Prispjeli komentari su pretežno bili prothompsonovski¹², ali bez eksplicitnih opaski u smislu otvorene afirmacije ustaštva i sl.

B-92

(<http://www.b92.net>)

Na naslovnici portala od 4.8. dominira vijest o parastosu žrtvama Oluje.

„OLUJA RAZDVAJA BEOGRAD I ZAGREB“ bio je naslov, a „Oluja ponovo zaoštrila odnose Srbije i Hrvatske“ podnaslov prigodnog teksta.

„Posle očiglednog otopljenja srpsko-hrvatskih odnosa koje je kulminaciju dostiglo posetom hrvatskog predsednika Ive Josipovića Beogradu, dve

---

¹² Marko Perković Thompson, popularni hrvatski pjevač, koji kroz svoje pjesme potencira hrvatski ponos i pobjede iz zadnjeg rata. Iako tvrdi da nije proustaški (nacistički) nastrojen, na njegovim koncertima ima dosta šovinističkih i ustaških ispada.

države su jedna prema drugoj ponovo počele da upućuju otrovne strelice“, glasi uvodni pasus teksta.

„Sa obeležavanjem Oluje poklopio se zahtev Haškog tužilaštva o kaznama za navodne krivce za ovu akciju. To je bilo dovoljno za burnu reakciju hrvatske javnosti, koja je na isti način reagovala i na izjavu predsednika Tadića da se u akciji Oluja dogodio zločin koji se ne sme zaboraviti.

... Očigledno da je već petnaestu godinu zaredom Oluja oduvala protokolarne osmehe, šetnje ruku pod ruku i zajedničke ručkove i večere državnika Srbije i Hrvatske.“

Od 58 prispijelih komentara *pro et contra*, dva sublimišu suprotna mišljenja o ovim dramatičnim događajima iz bliske nam prošlosti.

„... Zločince treba kazniti, ali je i dalje opravdanost akcije neupitna. Srbi iz RSK su jednostavno držali Hrvatsku u nezavidnom položaju... Srbi su s područja takozvane RSK protjerivali nesrpsko stanovništvo, počinili masovne zločine i odbijali priznati Hrvatsku kao svoju državu!...“ Ovo je fragment teksta, potpisan „hrvat-ri“ (5.8.), autora koji se predstavlja kao srpski izbjeglica '91-'92.

„... Hrvatska vlast je činila sve kako bi se Srbi s razlogom pobunili a onda ih optužila za pobunu. Srbi su jednostavno nasjeli na hrvatsku propagandu. Sve je to odavno smišljeno u kuhinjama u Zagrebu i centrima ustaške emigracije po svijetu.“ U potpisu „Bez cenzure“, 4.8.

U obilju oštro sučeljenih stavova i pogleda nema eksplicitnog izražavanja netrpeljivosti etnički inspirisane niti uvredljivih kvalifikacija koje se mogu podvesti pod jezik mržnje.

Ana Radmilović, blogerka, postavila je intrigantnu temu: „Zašto desničarske organizacije?“ (9.8.). Fokus je na klincima, uz konstataciju da je „problem što dve trećine u Srbiji misli ono što ti klinci govore“. Ostalo je nejasno kako je došla do takvog saznanja.

U nastavku podsjeća na sve izraženiju nostalgiju prema bivšim režimima u istočnoj Evropi, pa konstatuje: „... Ti klinci više neće biti klinci, biće veterani

u političkom životu Srbije... a Srbija je poistovetila levicu sa lopovlukom i gubitkom suvereniteta... a jeres je zabava kad nema druge zabave, a druge zabave nema jer je narod ovde sve siromašniji, i to zaboravljaju oni koji zabranjuju.“

Izdvojili smo samo fragment karakterističnog komentara od ukupno 274 prispjela na dan posjete sajtu (10.8.):

„... One 'dve trećine' je marksizam otpisivao kao 'malograđanštinu'. Otpisivao, ali ne i otpisao. Ona je otpisala njega. Ona je nosilac i supstrat idejnog kruga devedesete. Svi se sećamo:

- svi su protiv nas
- mi smo žrtve nepravde
- krađu nam narod
- jezik
- zemlju
- pismo
- Ko? masoni, komunisti, hrvati, vatican, amerikanci, marsovci...

Danas? Isto. Posle 20 godina 'slave' i 'uspeha' vratili smo se na start, da okrenemo još jedan krug... I šta drugo da uradi gnevni mladi čovek kad popije tri piva nego da uzme štanglu. Danas nemamo tenkove, ali srećom tu su pri ruci 'domaći izdajnici' a za njih je dovoljna i štangla...“, u potpisu „Goran2“.

Bilo je obilje zanimljivih komentara, politički oštro sučeljenih, zapravo nepomirljivih, ali korektno sročjenih, bez etiketiranja i uvreda.

Večernje novosti

(<http://www.novosti.rs>)

Online izdanje ovog tiražnog dnevnog lista u Srbiji na veoma skroman način je obilježilo Oluju, kao i parastos žrtvama ove akcije.

Na dan posjete sajtu (5.8.) pristigla su samo dva komentara u formi pitanja i odgovora.

Pitanje iz Prijedora: „Šta mislite, čija je politika dovela do toga da ova kolona sa traktorima napusti svoje domove?“

Usljedio je lakonski i sarkastičan odgovor: „Ne znamo, čekamo da nam ti kažeš.“

I pitanje i odgovor sublimišu mišljenja dva unutar srpska tabora. Pitanje predstavlja jasnu aluziju na katastrofalnu politiku Slobodana Miloševića. Autor odgovora se vjerovatno sa time intimno slaže, ali je taj odgovor dominantno rezultat raširenih frustracija unutar značajnog dijela srpskog korpusa zbog izgubljenih ratova...

„Evropa nas je ritnula sa koloseka!“, naslov je razgovora novinara Milana Babovića sa Emirom Kusturicom (7.8.).

„Reditelj Emir Kusturica: činili smo sve što su tražili od nas, a oni su nas izbacili. Nisam za neutralnost, pa i Rusi žele da budu Zapad. Međunarodni sud je učinio zlodelo“, izbačeno je u podnaslov.

Na pitanje zašto na koncertima pjeva Radovanu Karadžiću odgovara:

„... Pjesma o nekom ko se sa promenjenim identitetom šeta po Beogradu je čaplinovski eksces zanimljiv meni kao umetniku, a nikako podržavanje ratnog zločina što mi podmeću škripavi političari...“

„U Sarajevo ni na kafu“, naslov je antrfilea, sa zaključnom rečenicom: „... Tajna je samo u tome što sam ja verovao da Sarajevo ne sme da uđe u rat po svaku cenu.“

Od 78 prispjelih komentara (10.8.), izdvojili smo tri karakteristična:

„Najveći umjetnik sa ovih prostora = najgori čovjek sa ovih prostora“, u potpisu “pekar”.

“... Teško je brojati do 8.000, a to je samo dio pobijenih nesrba u BiH ...”, u potpisu “Suad.K”.

“Teško je brojati do million!!!... Tu cifru Srbi broje evo već 80 godina!!”, u potpisu “gogsy”.

Prvi izdvojen komentar zapravo sublimiše široko rasprostranjen stav velikog broja Bošnjaka o Emiru Kusturici kao njihovom otpadniku, u kontekstu saznanja kako je riječ o umjetniku svjetskog značaja.

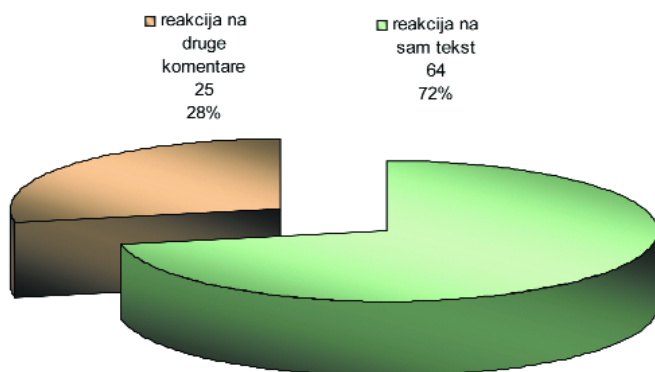
Drugi komentar predstavlja paradigmu zamjene teza, što je raširena zanimacija na ovim prostorima, a nije nipošto tipična za samo jednu etničku zajednicu. Treći izdvojen komentar je u skladu sa takođe raširenom matricom – a šta ste vi nama radili...

Među prispjelim komentarima nije bilo jezika mržnje. Izljeva latentne nepodnošljivosti je bilo u izobilju.

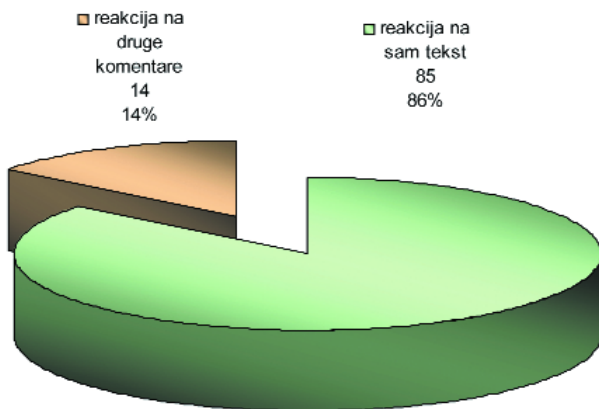
Statistički prikaz

Vrsta komentara

Avaz.ba: vrsta komentara

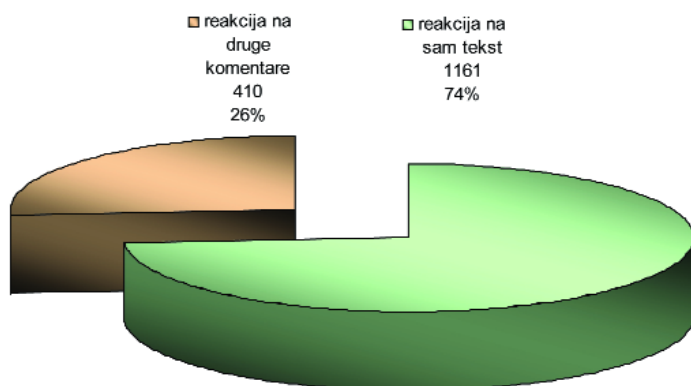

Frontal.rs: vrsta komentara

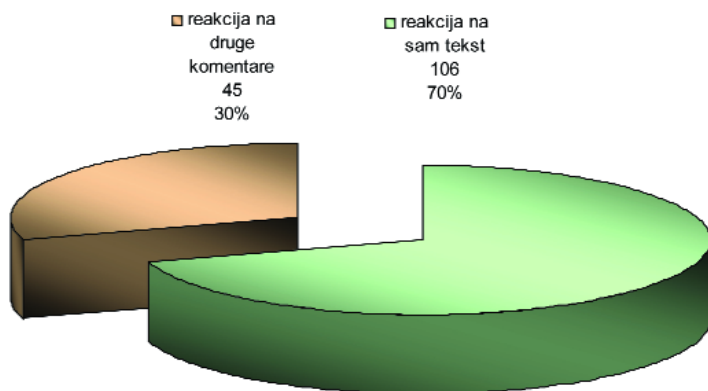

Sarajevo-x.com: vrsta komentara

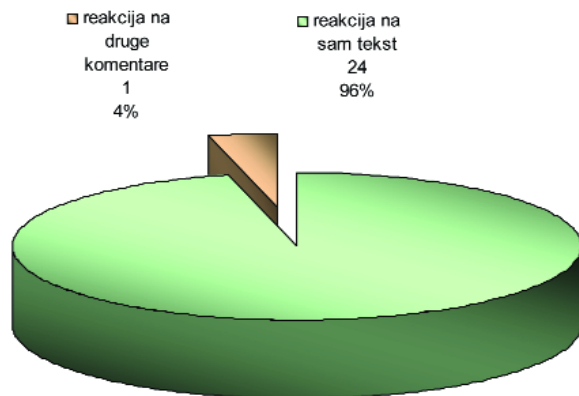

Novosti.rs: vrsta komentara

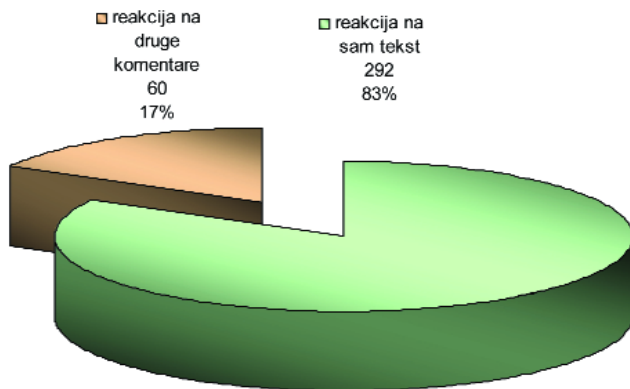

Bosnjaci.net: vrsta komentara

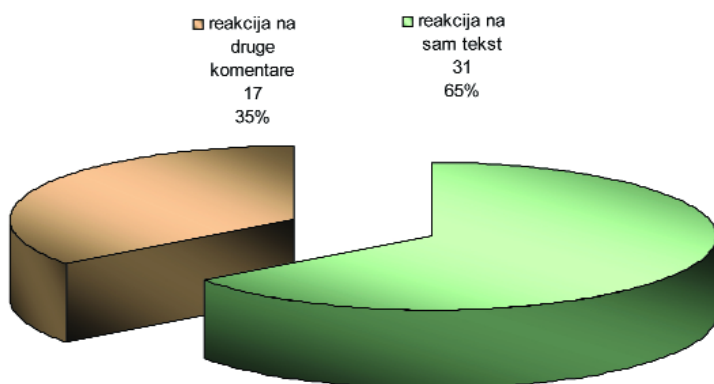

B92.net: vrsta komentara

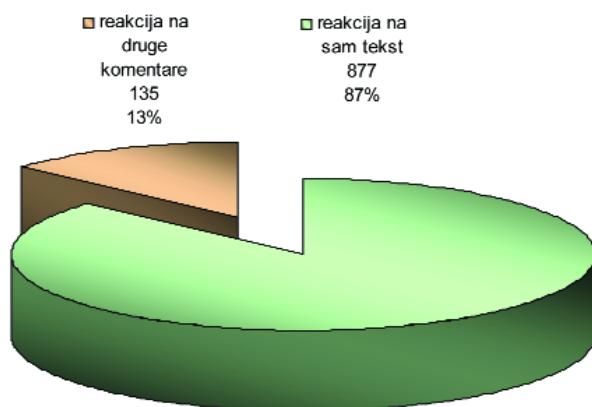

24sata.hr: vrsta komentara

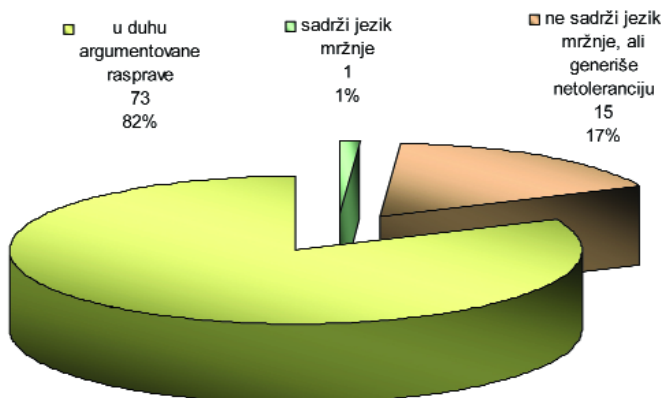

Index.hr: vrsta komentara

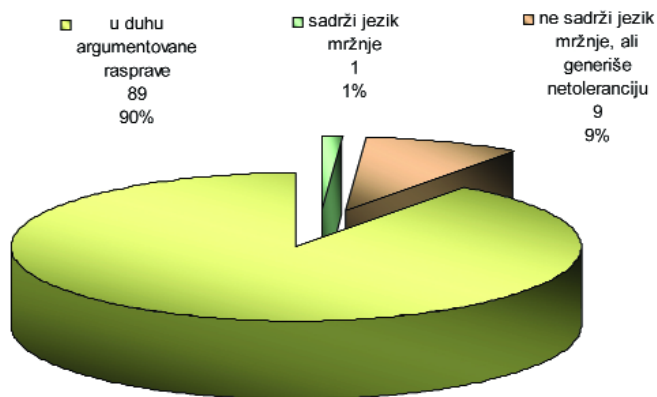

Uklon komentara

Avaz.ba: uklon komentara

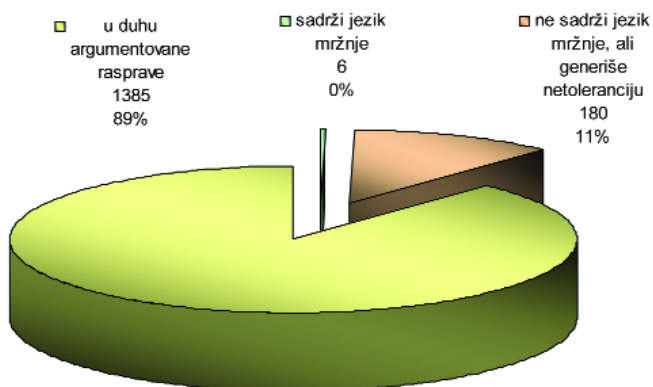

Frontal.rs: uklon komentara

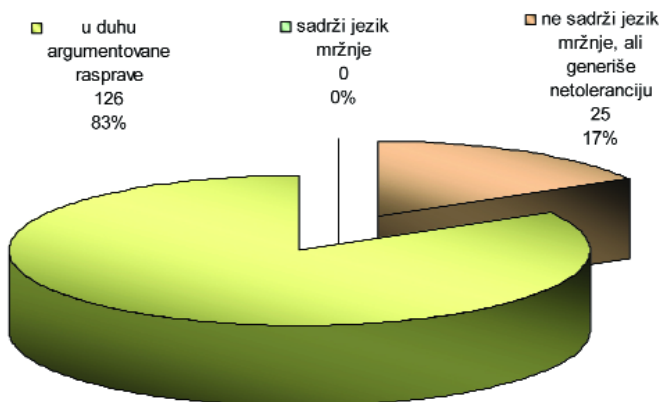

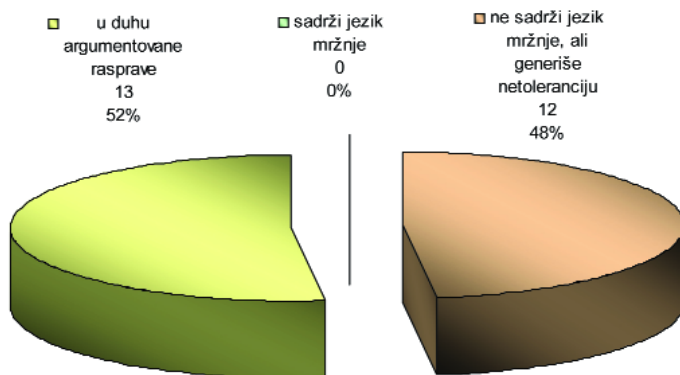
Sarajevo-x.com: uklon komentara

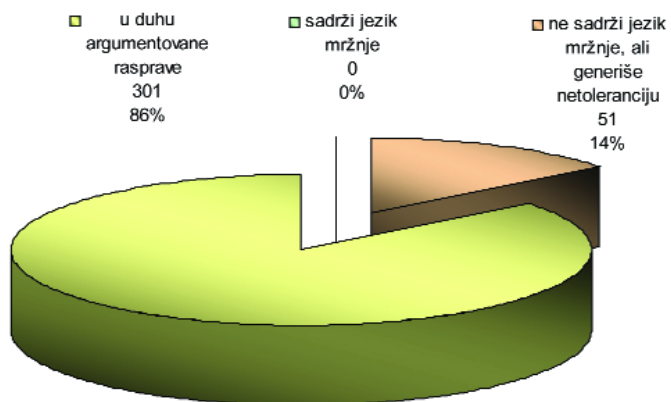
Novosti.rs: uklon komentara

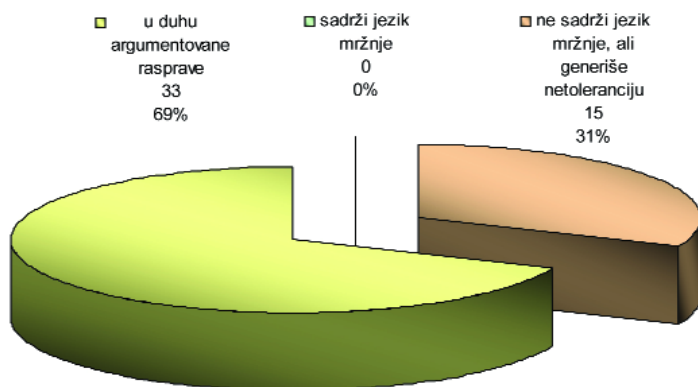
Bosnjaci.net: uklon komentara

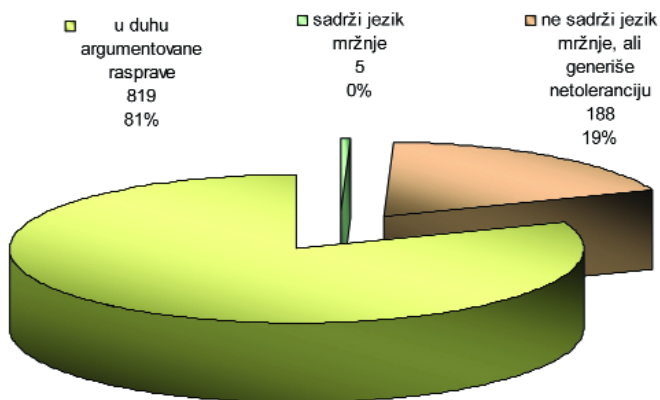
B92.net: uklon komentara

24sata.hr: uklon komentara

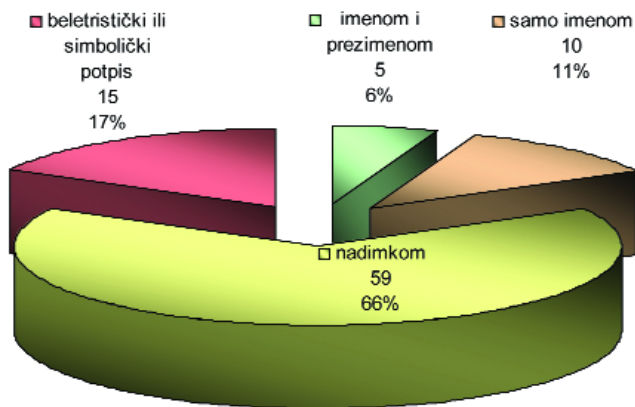

Index.hr: uklon komentara

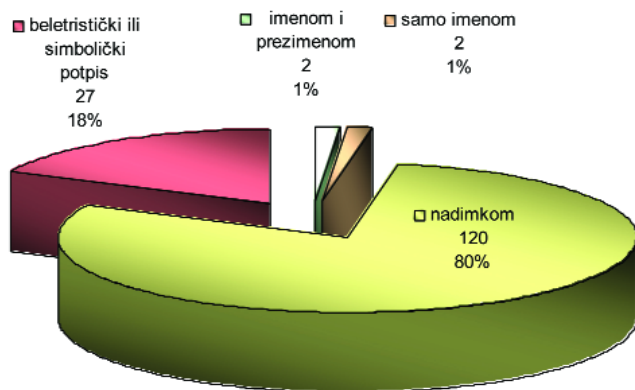

Potpis komentatora

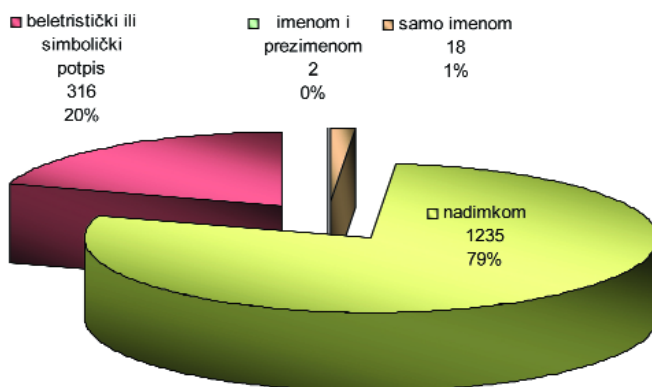
Avaz.ba: potpis komentatora

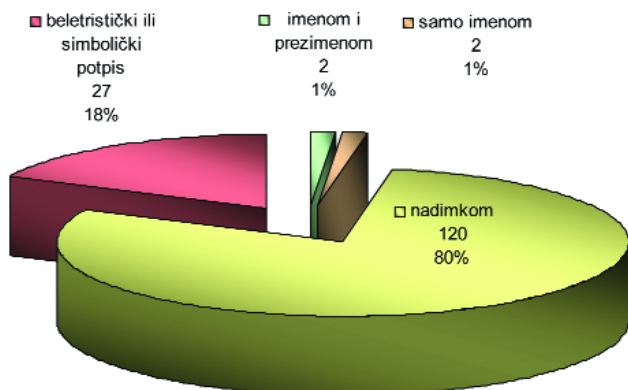
Frontal.rs: potpis komentatora

Sarajevo-x.com: potpis komentatora

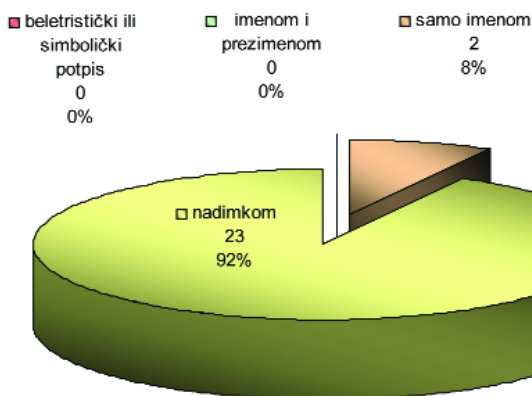

Novosti.rs: potpis komentatora

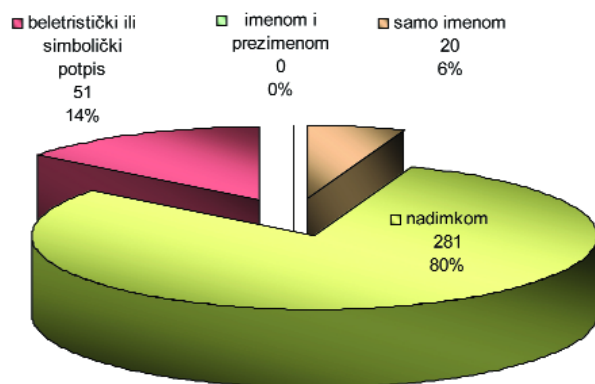

Bosniaci.net: potpis komentatora

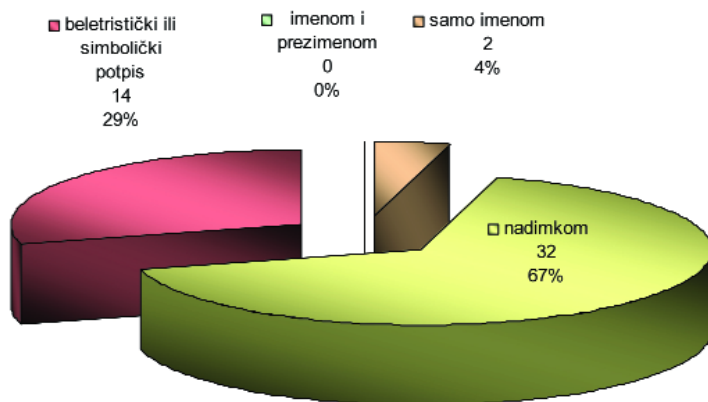

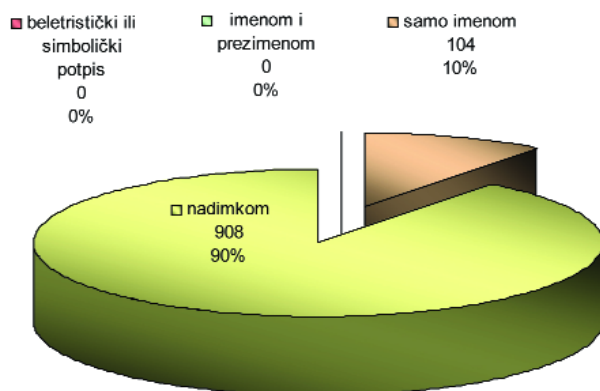
B92.net: potpis komentatora

24sata.hr: potpis komentatora

Index.hr: potpis komentatora

Apstrakt i zaključci

- Media plan institut je napravio monitoring i analizu sadržaja web portala /medija sa ciljem da se ustanove glavni trendovi načina komentarisanja objavljenih sadržaja ili, bolje rečeno, diskusije na internetu. Monitoring je obuhvatio juni, juli i avgust 2010. godine, sa okvirnim vremenskim rasponom od sedam dana u mjesecu. Imajući u vidu posebno posjećenost portala, te njihovu uređivačku afilijaciju, smatrali smo kao reprezentativne uzorke pet portala u BiH: *Dnevni avaz*, *Sarajevo X*, *Poskok*, *Bošnjaci.net*, *Frontal.rs*. Iz Srbije su obrađeni *Večernje novosti* i *B-92*, te iz Hrvatske *Index.hr* i *24 sata*. Osnova uzorkovanja analiziranog sadržaja je bila: kontroverzne društveno-političke teme, tj. teme oko kojih ne postoji društvena, politička ili etnička (državna) saglasnost, a da su objavljene na naslovnim stranama analiziranih portala u određenom vremenskom periodu praćenja.
- Limitirajući faktor istraživanja je činjenica kako ni globalno, ni regionalno, niti lokalno, **nema** saglasnosti oko definicije sintagme „jezik mržnje“. U našoj ustanovljenoj metodološkoj gradaciji, jezik netolerancije fungira kao podvrsta jezika mržnje. Argumentovanu ili konstruktivnu kritiku, posredovanu internetom, fiksirali smo kao suprotan pol jeziku mržnje i širenju duha netolerancije. Međutim, veliki broj komentara na internetu semantički ne zadovoljava teoretske kriterije argumentovane kritike, no svaki komentar koji je izražavao stav, bez generisanja netolerancije, podvođen je pod ovu kategoriju.
- Sumaran pregled komentara i replika jasno govori kako eklatantni primjeri jezika mržnje (nešto izraženiji je broj primjera jezika netolerancije), **nisu kod nas masovna pojava**, suprotno tvrdnji koja se često može čuti u medijskim krugovima. Rasprostranjen je vulgaran jezik, uglavnom lišen političkih konotacija, u smislu sukobljavanja

etnički, nacionalno ili vjerski inspirisanih, već je pretežno dat u formi vrijeđanja ličnosti, kao rezultat ukupno niske kulture učesnika u ovoj vrsti komunikacije.

- Gledano statistički, većinom dominiraju komentari koji su u duhu više-manje argumentovane rasprave – u zavisnosti od medija, od 52 do 90 odsto. Slijede komentari koji generišu netoleranciju, po medijima od 9 do 48 odsto. Određeno procentualno istupanje je samo kod *bosnjaci.net*, kod kojeg je najveći broj ovakvih komentara. Riječ je o siteu koji je suštinski nacionalno (etnički) profilisan i bira teme koje su u snažnoj vezi sa krvavim zbivanjima u ratu u BiH i stradanjem Bošnjaka. Međutim, na ovom mediju nije zabilježen nijedan komentar koji sadrži jezik mržnje. Inače, što se tiče komentara sa jezikom mržnje, vrlo su rijetki i kreću se svega oko jedan odsto, odnosno frekvencijski samo nekolicina, i to samo kod dijela posmatranih medija. Očigledno je da postoji urednička (administratorska) djelatnost koja filtrira ove komentare.
- Komentari (rasprave) se u ogromnoj mjeri odnose na tematiku samih tekstova, odnosno na stavove drugih sudionika u raspravi u vezi sa tematikom teksta. U procentima, takvi komentari nose, u zavisnosti od medija, 65 do 96 odsto od ukupnog broja. Ostatak pripada komentarima koji se ne tiču tematike već raznih digresija i tematike koja nije u vezi sa temom.
- Komentari su najčešće potpisani nadimkom (od 66 do 92 odsto). Pod to smo podvodili kako skraćenice od imena (Fudo, Sale, Goga...), tako i razne opisne karakteristike (žuti, orao, zmija...). Internet komunikacija često rabi i razne simboličke i beletrističke potpise (XYZ, Orlovi rano lete, Zelim da umrem...), koje je registrovao i ovaj monitoring. U većini medija takav broj potpisanih komentara se kreće od 17 do 20 odsto. Nešto veći broj, gotovo 30 odsto je na *24sata.br*, dok na *bosnjaci.net* uopšte nije bilo takvih potpisa. Slijede komentari potpisani samo imenom, dok je komentara potpisanih i imenom i prezimenom zanemariv broj. Ovdje leži jedna od osnovnih razlika u odnosu na tzv. tradicionalne medije, gdje se komentar ili reagovanje objavljuje samo ako je potpisano punim imenom i prezimenom. Novi

mediji imaju interaktivnost zasnovanu na gotovo potpunoj anonimnosti¹³.

- Tekstovi koji na relativno jednostavan način obrađuju teme, posebno one koje su u svakodnevnom i medijskom i međupersonalnom životu veoma prisutne, plijene neuporedivo veću pažnju u odnosu na različite tzv. intelektualne diskurse autora. (Naprimjer, više su komentarisani teroristički napad u Bugojnu, koncert Zdravka Čolića u Sarajevu, godišnjica vojne akcije Oluja...)
- Gledano pojedinačno po medijima, procentualne razlike po svim kategorijama su veoma slične, što nam pokazuje da smo došli do indikativnih, ali empirijski zasnovanih saznanja u vezi sa varijablama koje smo posmatrali.

Kontroverze o kojima treba još razgovarati

Tokom vijekova se iskristalisao stav kako je tehnika u pravilu brža od percepcije njenih dometa i uticaja. Ovdje prvenstveno mislimo na medije masovnih komunikacija. U tom kontekstu je naročito kaskala medijska regulativa i legislativa.

Internet posebno potvrđuje ovaj stav. Zbog njegove navodno inherentne demokratičnosti, često se opisuje kao globalna virtuelna agora. Klasični kanali komunikacija imaju svoju javnost. Slijedeći taj stav, logično je govoriti i o internet javnosti.

Nema pouzdanih niti recentnih istraživanja o dometima i uticaju internet javnosti u BiH. U tom smislu i ovaj monitoring, te na bazi istog sačinjena kroki analiza, unekoliko predstavljaju pionirski pokušaj barem markiranja osnovnih pravaca dometa i uticaja interneta u BiH. U fokusu je jezik mržnje posredovan internetom.

---

¹³ Autor i lektor svjesno su u citiranim komentarima ostavljali i krupnije pravopisne pogreške, kao što je pisanje nadimaka, imena ili odrednica o pripadnosti narodima, malim slovom; **napomena lektora**

Prethodno je nužno podsjetiti kako na globalnom planu nema saglasnosti oko definicije sintagme “jezik mržnje”. Ilustracije radi, ono što je u Evropi zabranjeno, e.g., negiranje holokausta, ili propagiranje nacizma i fašizma, u Americi je dozvoljeno po slovu i duhu Prvog amandmana na Ustav SAD-a.

S druge strane, u Evropi je bilo pokušaja apsolutizovanja slobode izražavanja putem interneta. Srećom, preovladao je stav kako nema slobode izražavanja bez odgovornosti. Svaka apsolutizacija slobode izražavanja na internetu, u završnici će značiti – kraj interneta!

Ukratko, ono što je nelegalno u tradicionalnim medijima, nužno mora biti nelegalno i na internetu.

Nas u ovom trenutku zanima odgovor na pitanje – koji će oblik javnosti imati veći uticaj? Javnost tradicionalnih kanala komunikacije ili internet javnost?

Najnoviji podatak kako gotovo 40 odsto ukupne bh. populacije ima pristup internetu može impresionirati ali nam taj podatak malo govori o intenzitetu komunikacija putem interneta, a gotovo nimalo o dometu i uticaju tog medija.

“Ko se opeče puše i na hladno”, glasi drevna izreka, ovdje citirana u kontekstu uloge medija u raspirivanju sukoba i ratova na ovim prostorima s početka devedesetih godina prošlog vijeka. Da li širenje jezika mržnje i duha netolerancije putem interneta može predstavljati latentnu opasnost za obnavljanje sukoba na ovim prostorima? Precizan odgovor je nemoguće dati. Sve ostaje u sferi nagađanja i špekulacija.

Obavljeni monitoring govori o prisutnosti jezika mržnje, bez obzira na kontroverze u definisanju same sintagme takvog nepočudnog jezika. Da li je takav vid komunikacije raširen u BiH i njenom neposrednom susjedstvu? Raširen jeste, ali nije masovna pojava. Može li predstavljati utjehu podatak kako su frapantni izljevi mržnje u Americi gotovo masovna pojava u komunikaciji u *cyberspaceu*? Izvjesno – da! S druge strane, za nas može biti onespokojavajuće saznanje kako je jezik mržnje i duh netolerancije u Americi još uvijek dominantno inspirisan nesaglasnošću oko karaktera Američkog građanskog rata! Dakle, događaja od prije skoro vijek i po?!

Ako se ima u vidu podatak kako se sporovi u Americi produžavaju mada su iznjedreni unutar jednog naroda, istina divergentnih etničkih korijena, šta da očekujemo mi, duboko ušančeni u etničke torove?

Ovim nužno dolazimo na osjetljiv teren i kompleksno pitanje regulacije interneta.

Savremeni regulatorni pristup počiva na trijadi – zakon, društvene norme i kodeks.

Iz ove trijade su izvedena tri modusa – regulacija, koregulacija i samoregulacija medija.

Pokušaj samoregulacije nedavno je predstavila Globalna mrežna inicijativa (Global Network Initiative), kojoj su osim novinarskih asocijacija, nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava i slobode medija širom svijeta, takođe pristupili Google, Yahoo i Microsoft. Za početak su usvojene smjernice o zaštiti slobode informisanja i privatnosti na internetu. Smjernice sadržavaju elemente globalnog etičkog kodeksa jer počivaju isključivo na mehanizmu samoregulacije (www.globalnetworkinitiative.org). U međuvremenu su i ISPs usvojili sopstvene kodekse.

Nesporno je kako je internet po svojoj ekspresivnoj formi najbliži štampi. Međutim, po gami sadržaja **video** će uskoro imati dominantno mjesto u odnosu na tekst i narativ. Istina, narativ ima i svoju audiodimenziju takođe primjenjivu u novom mediju. Najnoviji *Cisco Visual Networking Index* konstatuje kako video već predstavlja približno jednu četvrtinu ukupne cirkulacije sadržaja na internetu. Do 2012. godine procjene govore kako će videokomponenta predstavljati blizu 50 odsto ukupnih sadržaja posredovanih internetom (www.cisco.com). Ovaj podatak je posebno značajan u kontekstu buduće regulacije interneta.

Upravo ta dominantna sadržajna komponenta – video, te činjenica kako je tehničko-tehnološki internet u suštini elektronski medij, logično je da bude u nadležnosti regulatorne agencije. U našem slučaju konkretno, Regulatorne agencije za komunikacije BiH (RAK). Međutim, u RAK-u energično odbacuju svaki pokušaj proširenja nadležnosti na internet.

Da su ipak u pitanju nesnalaženja u samom RAK-u, potvrđuje i činjenica kako su prije nekoliko godina proširili mandat i na SMS poruke emitovane na TV kanalima. Nekoliko komercijalnih TV stanica bilo je upozoreno, a jedna i kažnjena zbog posredovanja neprikladnih SMS poruka. Osim toga, RAK jasno sankcioniše dječiju pornografiju, te širenje *cyber* kriminala, kao dio opšteusvojenih civilizacijskih normi i standarda. U ostalim slučajevima, uključujući i jezik mržnje, po RAK-u, jedina relevantna adresa je - sud.

Multimedijalnost, interakcija, sinergija – predstavljaju medijsku paradigmu 21. vijeka.

Egzekucija Saddama Husseina snimljena je tajno (da li?) mobilnim telefonom i emitovana je širom svijeta, kako na komercijalnim, tako i na javnim TV stanicama, što je protivno barem evropskim medijskim standardima, u materiji prikazivanja prizora nasilja. Koliko je poznato, nijedna regulatorna agencija nije se oglasila. Pozitivan pol predstavljaju snimci bombaških napada u londonskom metrou ljeta 2005. Samo koju minutu nakon događaja snimci koje su načinili građani mobilnim aparatima, bili su u TV redakcijama i na YouTubeu. To je medijska sinergija na djelu.

Nedavno curenje najpovjerljivijih dokumenata postavljenih na *Wikileaks* o američkom vojnom angažmanu u Iraku i Afganistanu, predstavlja najsvježiji primjer nužnog redefinisanja regulacije medija uopšte, a interneta posebno. Gotovo je unisono mišljenje kako je budućnost novinarstva u *online* formi.

Kako je naprijed rečeno, uređenje medijskog prostora poznaje tri forme: regulaciju, koregulaciju i samoregulaciju. Ova posljednja je najbliža suštinskoj prirodi interneta. Naime, kao što smo istakli, po svojoj ekspresivnoj formi, internet je najbliži štampi.

Samoregulacija počiva na kodeksu, ili etičkim postulatima. Komunikacija u *cyberspaceu* poznaje specijalizovani kodeks, poznat i kao *Netiquette*, izvedeno od *Network Etiquette*. To su osnovna pravila ponašanja u *cyber-space* komunikaciji, sa polaznom premisom – ***pravimo prijatelje umjesto neprijatelja!*** Nažalost, ta plemenita premisa još uvijek nije zaživjela, ni planetarno, ni regionalno, niti na našem mikroprostoru.

PREPORUKE

za bolju komunikaciju internet medija i njihovih korisnika

Internet mediji su danas najkraća veza između proizvođača informacija i njihovih korisnika, a forumi korisnika pružaju šansu da svako iznese svoje mišljenje, komentar. Internet mediji postaju okosnica velikog građanskog foruma u kome je sloboda izražavanja neizmjerena, ali se može i zloupotrijebiti. Odgovornost za upotrebu interneta imaju mediji i njihovi administratori, ali i svaki građanin koji ga koristi.

Ove Preporuke su nastale na osnovu rasprave na konferenciji „Internet – sloboda bez granica“, održanoj u Sarajevu 23. septembra 2010. godine. Njihov cilj je da pomognu internet medijima u Bosni i Hercegovini da poboljšaju komunikaciju sa svojim korisnicima u cilju jačanja slobodnog izražavanja i njegove etičke zaštite, a i da motivišu relevantne stručne i akademske institucije u oblasti medija i upotrebe informatičkih tehnologija da istražuju i unapređuju kulturu komuniciranja u virtuelnom prostoru.

1. Profesionalizam novinara – uslov dobre komunikacije

Novinari na internetu informišu i šalju svoje poruke da podstaknu čitaoce da povodom njih komuniciraju. Da bi komunikacija među korisnicima medija međusobno i sa samim medijem bila korisna, smislena i upotrebljiva, novinari moraju sami da primjenjuju najprofesionalnije standarde javnog nastupa – istinitost, objektivnost, argumentovanost, nedvosmislenost i jasnoću poruke.

Građane u internet komunikaciji prvo pokreće informacija, komentar novinara, multimedijalni vizuelni karakter prezentacije, a komunikacija se nastavlja u međusobnom sučeljavanju informacija i komentara. Visoki profesionalni standardi u selekciji i prezentaciji informacija, poštivanje etičkih pravila koja vrijede u uređivanju internet sadržaja dimenzionirat će u velikoj mjeri i karakter foruma građana, podsticati slobodno izražavanje i jačati odgovornost svih učesnika za kulturu komuniciranja.

2. Novinar nije izvan foruma internet korisnika

Smisao svake internet komunikacije jeste da se sazna nešto novo, da se pošalje poruka, potvrdi i provjeri vlastito mišljenje, razmijeni iskustvo, polemise oko kontroverznih pitanja i pošalje svoj glas koji u tradicionalnim formama komuniciranja rijetko može doći do javnosti. Od internet komunikacije ljudi bi trebali imati koristi, bolje se snalaziti u životu. Internet je pogodan upravo da poruka medija, obraćanje novinara, ne ostane jednosmjerno, što je mana klasičnih medija.

Internet redakcija sa informacijama koje objavljuje, ili novinar koji svojim komentarom pokreće raspravu, ne bi se trebali od rasprave distancirati. U virtuelnom prostoru svi učesnici u komunikaciji su ravnopravni i svi mogu da kažu ono što imaju. Novinar koji je pokrenuo raspravu može u nastavku komunikacije sa korisnicima da ponudi nove informacije, da nešto dopuni ili objasni ako želi i da učestvuje u polemici. Ne treba izbjegavati učešće u ovom komunikacijskom krugu. Umjesto devize „ovo nije stav redakcije“ bolje je iznijeti stav novinara ili redakcije, poštujući jednako pravo svima drugima da iznose i svoje stavove. U ovom slučaju, novinar nije nikakav usmjerivač komunikacije, već samo njen ravnopravni učesnik. Aktivan stav novinara može pomoći da rasprava ne poprimi elemente govora mržnje ili drugih izražaja zakonski nedozvoljenih ili strogo etički neprimjerenih javnoj komunikaciji. Za takvo mjesto u komunikaciji internet mediji moraju da osposobljavaju i vlastite izvještače i komentatore.

3. Prioritet – samoregulacija sadržaja

Postoje neslaganja oko toga kako i da li bi uopšte trebalo regulisati sadržaj u internet komunikaciji, izuzev onoga što je u većini zakonodavstava proglašeno krivičnim djelom. Dok se ova diskusija vodi, najuputnije je izgrađivati standarde samoregulacije, vlastite odgovornosti medija za ono što objavljuju, čime pokreću diskusiju, kao i građana koji u njoj učestvuju. U izradi etičkih standarda samoregulative treba koristiti pozitivna iskustva primjene Kodeksa za štampu (Vijeće za štampu BiH) i Kodeksa za uređivanje radio i televizijskog programa u BiH (Regulaciona agencija za komunikacije).

Treba podržati inicijativu Vijeća za štampu BiH o pridruživanju internet portala standardima koje sadrži Kodeks za štampu u BiH, iako bi naredni korak, zbog specifičnosti interneta u odnosu na klasične medije, trebalo da se kreće ka specifičnom Kodeksu komuniciranja putem interneta. Treba primijeniti iskustva koja u tom smislu već imaju neki internet mediji u susjedstvu i Evropi, uključujući i mogućnost da razvijeniji portali imaju i vlastite kodekse. U pripremi tih kodeksa treba uzeti u obzir već standardizovana uputstva za korištenje interneta u javnoj komunikaciji na koja upućuju neki internet portali (<http://www.globalnetworkinitiative.org/>).

4. Kontinuirana edukacija za internet novinarstvo

Administratori internet medija, novinari i njihove web redakcije, imaju priliku da se educiraju upravo zahvaljujući ogromnim mogućnosti za sticanje znanja i informatičkih vještina koje internet ima. Većina internet portala je i nastala na bazi entuzijastičnog pronicanja njihovih osnivača i vlasnika u tajne i mogućnosti interneta, a najmanje kroz klasične oblike medijske i novinarske edukacije.

Sve dobro i loše vidljivo je na internetu, ali nije vidljivo na bazi kojih standarda, kriterija i metoda, novinari i administratori grade nastup prema internet javnosti. Bilo bi korisno da se u internet medijima uvede praksa kontinuirane edukacije za specifične oblike novinarskog izražaja i

sposobnosti uređivanja portala, kako bi se što bolje koristile informacijske prednosti interneta. Portali bi trebali da odgajaju i vlastite novinarske resurse kako ne bi u velikoj mjeri bili samo prenosioci informacija i komentara već i njihovi primarni stvaraoci, kako u pisanom tako i u audiovizuelnom segmentu. U tom smislu, veliki dio posla imaju portali klasičnih medija koji ne koriste dovoljno komunikacijske prednosti interneta i često su samo „elektronska slika“ klasične novine ili radio i TV programa.

Kako komunicirati sa svojim korisnicima i kako što bolje koristiti prednosti interneta, treba da postanu standardne teme u izobrazbi i razmjeni iskustava novinara i medijskih menadžera, odnosno internet administratora u školama novinarstva, novinarskim i medijskim radionicama i seminarima. Medijska zajednica u BiH treba da istakne interes prema fakultetima novinarstva da ova problematika i teorijski i praktično bude obavezna i više prisutna na studijima novinarstva.

5. Kontroverze o internetu – uključiti se u raspravu

Sa zakašnjenjem, ali ne prekasno, i u Bosni i Hercegovini je stvorena kritična masa teorijskih razmatranja, znanja i praktičnih iskustava o internetu i informativnim medijima na internetu. Cijela medijska zajednica, a posebno vlasnici, administratori i novinari internet portala, novinarska udruženja i medijski instituti, škole i studiji novinarstva, Regulatorna agencija za komunikacije i Vijeće za štampu, trebali bi fenomen interneta staviti u prioritete svojih analiza, istraživanja i projekcija. Digitalizacija proizvodnje i distribucije radio i TV programa bit će revolucija u klasičnim medijima i nova razvojna šansa u internet medijima. Neophodno je potaći sinergiju vlastitih potencijala u BiH i aktivno učestvovati u naučnim, stručnim i razvojnim aktivnostima i projektima koji se izvode u Evropi i svijetu.

Konferencija „Internet – sloboda bez granica“ odgovorila je na neka pitanja, ali je registrovala i dosta kontroverzi i otvorenih problema za koje treba tražiti odgovore i rješenja, koliko u BiH toliko i u globalnom promišljanju o budućnosti interneta. Takva pitanja su:

- Koliki je realni uticaj internet medija na javnost u BiH; da li se predviđa njihov rast i da li klasični mediji vode računa o tome u svojim strateškim razvojnim planovima?
- Da li sve snažnije prisustvo videa i audia (odnosno RTV programa klasičnih elektronskih medija) na internetu aktuelizuje pitanja regulacije od strane Regulacione agencije za komunikacije BiH?
- Kako se i da li se može štititi privatnost u internet medijima, odnosno njihovim forumima građana?
- Koji su novi oblici govora mržnje i njegove izvedenice koje nastaju u globalnoj komunikaciji i kako se prema njima odnositi?

6. Kultura komuniciranja – u obrazovni sistem

Upotreba kompjutera i obučavanje informatičkim vještinama sve više postaju sastavni dio obrazovnog sistema. No, naš obrazovni sistem u cjelini zaostaje u prenošenju znanja i ovladavanjem za praktično korištenje u svakodnevnom životu i radu, pa i za korištenje interneta kao medija za informisanje i slobodno izražavanje.

Kultura komuniciranja na internet portalima može se efikasno izgrađivati samo u opštem društvenom pokretu za izgradnju informacijskog društva koje sadrži, pored digitalne kulture, i kulturu komuniciranja. Taj proces treba započeti u osnovnoj školi i u kontinuitetu obuhvatiti cijeli proces školovanja. Nevladin sektor i mediji trebali bi osmisliti aktivnosti i kampanje putem kojih bi u javnosti podizali svijest o neophodnosti uvođenja odgovarajućih nastavnih predmeta i unapređivanju postojećih u obrazovnom procesu.

**Intervju: Dunja Mijatović,
predstavnic OSCE-a za slobodu medija**

**NEMA APSOLUTNOG PRAVA NA
SLOBODU IZRAŽAVANJA**

Dunja Mijatović je OSCE-ova predstavnic za slobodu medija (Representative on Freedom of the Media). Ekspertica je iz Bosne i Hercegovine za medijsko pravo i regulaciju medija. Kao jedna od osnivača Regulatorne agencije za komunikacije BiH (1998.) pomogla je kreiranju zakonskog okvira za medije u tadašnjem kompleksnom poslijeratnom društvu.

Mijatovićeva je 2007. godine postavljena za predsjedavajuću najveće svjetske mreže medijskih regulatora - Evropske platforme regulatornih autoriteta (European Platform of Regulatory Authorities). Od 2005. do 2007. predsjedavala je Grupom specijalista za slobodu izražavanja i informisanja u vrijeme krize, koju je oformilo Vijeće Evrope.

Mijatovićeva je dosta pisala o novim medijima. Također je saradivala kao konsultantica na projektima koji se tiču medijske regulative i novih tehnologija u Evropi i na Srednjem istoku.

- Postojalo je više inicijativa da se postigne neki globalni dogovor i ustanove opšteprijateljni kriteriji za regulisanje prava na slobodu izražavanja na internetu (svojevremena UNESCO-va svjetska konferencija i mnoštvo drugih naučnih, komunikacijskih, informacijskih i drugih skupova). Međusobno su se suprotstavljala dva stava: pravo na slobodu izražavanja bez ograničavanja i pravo na zaštitu od zloupotrebe te slobode. Kakvo je danas stanje? Šta se

može smatrati zloupotrebom? Kakvi su standardi Savjeta Evrope i EU-a, odnosno evropski pogledi, a kakvi američki?

Internet je čak i u današnje vrijeme prilično nov medij. Vlade su još uvijek u procesu punog razumijevanja ukupnog potencijala interneta, te njegove društvene i političke moći i mogućnosti. Također, niko ne zna koje će posljedice internet dugoročno imati na interakciju, strukturu i socijalno ponašanje. Ovo su sve aspekti koji trebaju biti, ili još uvijek nisu u potpunosti istraženi. Imajući to u vidu, mi smo okruženi mnogim promjenjivim kategorijama, ili čak nepoznanicama. Kada dođe do toga kako ili da li regulisati internet i, što je još važnije, kako osigurati slobodu izražavanja na internetu, vjerujem da će biti formirano zajedničko poimanje da nam neće trebati odvojena kodifikacija za zajamčenu slobodu izražavanja na internetu. Naša međunarodna i nacionalna stanovišta su savršeno dovoljna da uključe internet kao medij i kao platformu. Treba da imamo u vidu da sloboda izražavanja i informacija nije zatvorena u nekoliko međunarodnih dokumenata sa namjerom da pokrije neke određene medije, nego da pokrije sadržaj. To je pravo nezavisno od platforme. Isto se može primijeniti na kršenje tog prava. Ne treba nam dodatna regulativa krojena za internet već bolje provođenje postojećih zakona.

Neosporno je da su nelegalni sadržaji upravo to - nelegalni, bez obzira na medije koji ih prenose. Međutim, značaj regulacije sadržaja dosta varira u zavisnosti od preciznosti medija. Razvijene demokratije zauzele su stav da je štampa samoregulisana, dok je sektor emitovanja regulisan od strane nezavisnih regulacionih tijela.

Što se tiče interneta, sadašnji status zakonodavstva i politika u mnogim evropskim zemljama i SAD-u pokazuje da je preovladavajuća tendencija da se ne uvodi specifična regulacija interneta, pošto sve te zemlje imaju zakone koji su opšteprimjenjivi na internet sadržaje kao što su dječija pornografija ili poticanje na rasnu mržnju. Vjerovatno je da odgovarajuće aplikacije takvih zakona trebaju efektivno regulisati nelegalne sadržaje na internetu.

S posebnim osvrtom na regulativu elektronskih medija, mogu sasvim izvjesno potvrditi da nadležne nezavisne regulatorne agencije u Evropi, u pravilu, nisu kompetentne da se bave regulacijom nelegalnih

(kao što je govor mržnje) ili potencijalno škodljivih sadržaja kao što je emitovanje na internetu (npr. foruma ili diskusija).

Ingerencije ovih nezavisnih administrativnih regulatornih autoriteta obuhvataju televiziju i radio i bit će proširene na propise za audiovizuelne medijske servise, na nelinearne audiovizuelne servise kao što su interaktivne videoaplikacije (video na zahtjev i sl.). Ovi nelinearni servisi se regulišu s manje strogoće nego tradicionalne televizije, ali zabrana govora mržnje je primjenjiva i na njih.

Međutim, internet nije pokriven ovim direktivama. Ipak, kompetencije nekih regulatora za sektor emitovanja mogu simulatno biti prenesene i na internet.

- Da li su opasnosti od terorizma i pogubne posljedice ugrožavanja prava djece na internetu poljuljale tezu o apsolutnoj slobodi izražavanja na internetu? Kako se to reguliše u Evropi, a kako u SAD-u?

Nema apsolutnog prava na slobodu izražavanja. Međunarodni standardi (EConvHR, UN Declaration of HR, ICCPR, EU Charter of Fundamental Rights) i nacionalna legislativa propisuju da to pravo dolazi sa dužnostima i odgovornostima i može biti subjekt određenih restrikcija. Ipak, ove restrikcije trebaju biti propisane zakonom i neophodne u demokratskom društvu. Tumačenje toga šta je neophodno za demokratsko društvo prirodno se razlikuje od zemlje do zemlje, u zavisnosti od istorijskog, sociopolitičkog i kulturnog konteksta. Prvi amandman Sjedinjenih Država dozvoljava širu interpretaciju slobode izražavanja u poređenju sa, naprimjer, njemačkim zakonodavstvom, ali čak ni u Sjedinjenim Državama nema ograničenja slobode izražavanja, naročito ako govor čini iminentnu opasnost po sigurnost ostalih.

- Da li pod krinkom zaštite od terorizma, pedofilije i sl. neke vlade često vrše pritisak na provajdere ili čak donose odluke sa zabranama ili ograničenjima korištenja interneta ili nekih sadržaja na njemu? Koji su ekstremni slučajevi u svijetu? Da li tako nešto postoji kao tendencija ili praksa u Evropi ili našem regionu?

Države imaju legitimnu ulogu kada dođe do zaštite djece ili društva u cjelini od pedofilije, terorizma i štetnog sadržaja. Pitanje je kako države definišu "štetnost".

Slažemo se da se protiv dječije pornografije moramo boriti svim zakonskim sredstvima, ali imamo vrlo različita mišljenja o tome šta je jezik mržnje. Ima nekih država u regionu OSCE-a koje koriste povećane prijetnje od terorizma posljednjih godina kako bi provele zakonodavstvo sa vrlo upitnom definicijom "ekstremizma", naprimjer. Nejasne definicije nose rizik proizvoljnih sudskih odluka i ograničenja kaznenog zakonskog kriticizma ili naprosto daju više različitih opcija. Slučajevi u kojima su države uvele takvo zakonodavstvo i u kojima imamo rezultat da se novinari i mediji suočavaju sa ozbiljnim zakonskim konsekvencama, navedeni su u redovnom izvještaju Stalnog vijeća OSCE-a.

Oni koji iniciraju ostale na nasilje, angažovanje i promovisanje seksualne zloupotrebe djece i eksploatacije, terorizma i trgovine ljudima, ne mogu biti tolerisani i moraju biti gonjeni od strane zakona. Također, treba da prepoznamo legitimnu ulogu vlasti da preduzmu korake da zaštite privatnost i lične podatke. Međutim, pravni okviri i postupci vlasti potrebni da zaštite njihova prava trebaju biti dizajnirani na način da unapređuju slobode i ne treba da idu ispod nekih normi koje su neophodne u demokratskom društvu.

Izazovi da se postojeće legislative i zakoni usvojeni prije internet ere provedu na *online* svijet i internet, ne smiju postati izgovor za vlasti da krše osnovna prava i privatnost onih koji koriste internet za satiru i kritiku.

- Pravno se može regulisati informatička tehnologija, distribucija i sam sadržaj. Međutim, u BiH postoji samo regulacija tehničkog aspekta od strane Regulatorne agencije za komunikacije. Sadržaj je neregulisan, odnosno podložan krivičnom (pedofilija, poticanje na kriminal...) i građanskom zakonodavstvu (kleveta). Koji je nivo regulacije sadržaja interneta u drugim zemljama ?

Razlikuje se od zemlje do zemlje. Nema modela primjenjivog na sve o tome kako regulisati sadržaj, osim kada su u pitanju međunarodni okvirni instrumenti, kao što su Konvencija Savjeta Evrope za *cyber* kriminal, koju su također potpisale i brojne zemlje koje nisu članice Savjeta Evrope. Generalno, mi savjetujemo da ono što se primjenjuje *offline* treba da se primijeni i *online*. Mi zadnjih 10 godina lobiramo,

naprimjer, da se dekriminalizuje kleveta i imali smo takve slučajeve isključivo donesene tokom građanskih postupaka. Ako kleveta ne čini krivično djelo *offline*, ona to također ne treba predstavljati na internetu. Kao što sam već rekla, internet je jednostavno nova platforma za distribuciju sadržaja, to nije novi svijet, iako mnogi teže ka tome da to misle, žele ili da ga se plaše.

- Tradicionalni mediji imaju svoje internet stranice i forume koji su motivisani tekstovima iz novina, radio ili TV priložima. Da li bi bi ovi mediji trebali biti odgovorni za sadržaj foruma građana kao što su odgovorni za sadržaj u izvornim medijima (na osnovu regulacije illi samoregulacije)?

Većina profesionalnih medija su već – koliko je to moguće - preuzeli odgovornost za komentare korisnika moderiranjem sadržaja kroz zahtijevanje registracije i sporazum o kodeksu ponašanja prije nego čitaoci dobiju mogućnost da postavljaju komentare. Na taj način su moderatori u mogućnosti da sadržaje koji narušavaju kodeks ponašanja povuku. Možemo vidjeti da odgovorni mediji nemaju interesa da izlažu čitaoce/korisnike/publiku nemoderiranim komentarima korisnika. Publika koja pristupa *online* mediju ili profesionalnom blogu uglavnom je zainteresovana za uređivane vijesti i mišljenja od javnog interesa.

- Kakav je stav stručne i naučne misli kada je riječ o velikim mrežama poput Facebooka i sl.? Suštinski, to su privatni *fileovi* javno dostupni, ali katkad sa veoma diskutabilnim sadržajima.

Mislim da ovo pitanje treba da bude usmjereno na istraživače, akademike i sociologe.

- Da li je moguće donijeti pravila koja vrijede za sve ili treba voditi računa i o kulturološkim karakteristikama pojedinih zemalja ili regiona?

Ljudska prava su univerzalna i primjenjiva na svakog pojedinca. Univerzalno primjenjive moralne i etičke vrijednosti, međutim, nisu jednake kao univerzalna ljudska i temeljna prava. Imajući u vidu naše kulturne, društvene i istorijske različitosti, niti je moguće, niti poželjno, definisati univerzalni moral ili vrijednosti. Naša različitost nas čini bogatijima i treba biti zaštićena čak i ako to

ide uz određene poteškoće. I kroz dijalog se približavamo razumijevanju i prihvatanju naših različitih pogleda, pozicija i definicija toga gdje su limiti, naprimjer, slobode govora.

- Šta u vezi s ovim pitanjima rade Savjet Evrope, EU i OSCE?

Ove organizacije i njihove države članice propisuju u svojim međunarodnim instrumentima univerzalno primjenjiva temeljna prava i obaveze. Nacionalno zakonodavstvo, imajući u vidu kulturno-istorijske okolnosti, definiše ograničenja na ove zakone. Ta ograničenja trebaju da budu definisana zakonom, neophodnim u demokratskom društvu i proporcionalno.

Savjet Evrope, EU i OSCE, putem svih mehanizama monitorišu i procjenjuju da li je neka od restrikcija ispunila tripartitivni test. U slučaju Savjeta Evrope, to je Evropski sud za ljudska prava, u OSCE-u je jedan instrument institucija Predstavnik slobode medija, koji ima mandat da monitoriše pridržavanje zemalja pripadnica OSCE-a obaveza slobode medija i da interveniše u slučajevima kada su te obaveze prekršene. Sloboda interneta za mene, za rad mog ureda, NIJE različita od medijske slobode, slobode izražavanja, prava na traženje, primanje i davanje informacija izvan nacionalnih i administrativnih granica.

- Šta biste Vi lično preporučili da se uradi u BiH na profesionalnom planu u klasičnim i internet medijima, u školstvu, novinarskim udruženjima ili institucijama kao što je Media plan institut?

Kao što je “medijska pismenost” predstavljena u prvoj polovini zadnjeg vijeka kao pojam i pedagoški alat da osnaži i poveća kritičku analizu sadržaja mas-medija, da obrazuje publiku da postavlja kritička i ponekad teška pitanja o tome šta joj mediji nude da čita, čuje ili gleda; tako i internetska pismenost treba da bude jedan od fokusa današnjeg obrazovanja. Sa svom masom dostupnih informacija, činjenica i dezinformacija, pažljiva evaluacija i selekcija postaje vještina koja treba da bude stečena i trenirana. To je naročito neophodno za djecu i manjine i ne primjenjuje se samo na internet.

Konferencija „Internet - sloboda bez granica“

ODGOVORNOST ZA SADRŽAJ - DA, CENZURA - NE

U Sarajevu je u septembru 2010. godine u organizaciji fondacije „Konrad Adenauer“ i Media plan instituta održana konferencija na temu „Internet - sloboda bez granica“. Na konferenciji su, pored urednika i novinara internet portala iz cijele BiH, učestvovali i predstavnici Vijeća za štampu BiH te Regulatorne agencije za komunikacije. Jedan od zaključaka bio je da se radi o jednom od do sada najsveobuhvatnijih susreta ljudi koji imaju ideja, ali i uticaja na medi-

jsku sliku kada su internet portali u pitanju. Pozdravljena je i inicijativa Vijeća za štampu koju je iznio predstavnik Vijeća Dario Novalić. U okviru inicijative uredništvima internet portala u BiH će se na potpisivanje ponuditi Kodeks za štampu, čime bi se obavezali da će ga dosljedno poštivati, a čitaoci bi znali da portali koji nose markicu Vijeća za štampu rade u skladu sa Kodeksom, te bi imali adresu na koju mogu uputiti eventualne pritužbe.

Tema konferencije „Internet - sloboda bez granica“ je, u vrijeme kada je u BiH došlo do rapidnog porasta broja internet korisnika, zaključeno je, sasvim na mjestu. Sve je veći broj *online* medija, njihov uticaj raste, a nad sadržajima objavljenim na internetu za sada niko nema kontrolu niti ih je moguće zvanično regulirati, osim ukoliko se radi o težim povredama krivičnog zakona, kao što su objavljivanje dječije pornografije ili pozivi na likvidaciju. Zaključeno je da segment novinarskog dijela sadržaja i dalje treba ostati pod kontrolom nadležnih institucija, u smislu kršenja zakona, ali i samih portala koji su, objavljivanjem komentara ili različitih videoklipova, odgovorni za eventualne društvene devijacije. U tom smislu iznijet je prijedlog da se na neki drugi seminar pozovu i predstavnici policije te relevantnih institucija koji bi objasnili i zakonske i tehničke mogućnosti otkrivanja onih koji potiču na krivična djela. Kada se radi o novinarskom dijelu sadržaja, iznesena je dilema da li medije na internetu uopće treba i kontrolirati. Većina smatra da profesionalni postulati koji važe u tradicionalnim medijima trebaju biti primjenjivani i na *webu*. U tom smislu ne čudi podrška uvođenju samoregulacije, odnosno prihvatanju Kodeksa za štampu.

Programski direktor Media plan instituta Radenko Udovičić iznio je

osnovne podatke o korisnicima interneta u BiH, među kojima i taj da je njihov broj od 2002. do 2009. godine porastao sa četiri na 37 posto. Također je istaknuo da je internet medij mlade generacije te da ga koristi 89 posto osoba iz starosne kategorije od 18 do 29 godine.

„Mnogo korisnika u BiH internet i dalje prevashodno koristi za slanje i primanje *e-maila*, a zanimljivo je da 59 posto korisnika ne koristi socijalne mreže među kojima je najpopularniji Facebook. Najvećem dijelu stanovništva u BiH televizija je i dalje najdraži način praćenja vijesti i događaja, ali smatram da će, onog momenta kada digitalna TV dođe u BiH, sve ostalo pasti u drugi plan jer će značajno doći do digitalne konverzije“, kazao je Radenko Udovičić.

Medijski analitičar Dušan Babić, predstavljajući svoju analizu tekstova objavljenih na internet portalima koji se u najvećem broju prate u BiH, govorio je i o problemu anonimnosti na internetu. Upravo tu anonimnost brojni korisnici koriste kako bi bez ikakve odgovornosti ostavljali komentare na tekstove koji nerijetko prelaze sve granice uljudne komunikacije i pretvaraju se u vrijeđanje pojedinaca, ali i čitavih etničkih grupa. „U našoj analizi nije zabilježeno previše jezika mržnje, ali ipak mnogo komentara odiše stavovi-

“Informatičke tehnologije mijenjaju način života i rada svakog pojedinca i zajednice”, rekao je Zoran Udovičić, osnivač nekadašnje Visoke škole novinarstva Media plan. “Sistem obrazovanja kod nas kaska za izgradnjom informacijskog, odnosno postindustrijskog društva. U školama nije potrebno samo sticati vještine upotrebe kompjutera. Našu djecu i mlade ljude treba učiti kako da komuniciraju u virtuelnom svijetu, smatra Udovičić. Potreban je širok obrazovni pokret za ovladavanje kulturom komuniciranja u informacijskom društvu, u čemu je najvažnija uloga škola, medija, nevladinih organizacija... Dakle, više etike u forumima korisnika interneta ne zavisi samo od novinarskih kodeksa i odgovornosti urednika ili operatora već kulture komuniciranja koja se stiče godinama”, rekao je Zoran Udovičić.

ma netolerancije i isključivosti”, rekao je Babić. O komentarima, ali i o kontroli kako novinarskog, tako i nenovinarskog sadržaja na internetu, te odnosa tradicionalnog i novog poimanja novinarstva na internetu, te toga šta se sve može smatrati novinarstvom, govorila je i Lejla Turčilo sa Odsjeka za žurnalistiku na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. “Problem je kredi-

bilitet informacija na internetu kao i nenovinarski sadržaji. Objavljivanje na internetu nije samo novinarski posao, i tu je velika razlika između interneta i tradicionalnih medija”, rekla je Turčilo.

„Mislim da portali nisu novinarski žanr. Mnogo je kopiranja članaka iz drugih medija, prenose se agencije i jako je malo autorskog rada“,

prokomentirao je u diskusiji Tvrtko Milović sa portala Poskok.info, dok je Kenan Efendić sa Radiosarajevo.ba pak kazao kako se ne slaže s tim. „Na portalima je sve više kvalitetnog sadržaja i sve češće ćete vidjeti slučajeve u kojima se u TV dnevnicima citiraju internet portali, ili citate s portala prenose printani mediji“, kazao je Efendić.

Kod predstavnika portala najviše pažnje izazvala je upravo diskusija o tome kako regulirati i kontrolirati komentare na vijesti, te da li se uvođenjem neke vrste cenzure na komentare ugrožava ono što je prema mnogima bit *online* medija: njihova interaktivnost sa korisnicima. „Kad govorimo o administratorima, govorimo o jednoj vrsti cenzora“, kazala je Lejla Turčilo. Istaknut je i problem „finansiranja cenzure“, jer oglašivači još uvijek nisu spoznali moć portala tako da većina njih funkcionira sa skromnim sredstvima i radije zapoš-

ljavaju novinara nego nekoga ko će se samo baviti komentarima. Zajednička ocjena ljudi direktno angažiranih na radu portala jeste da najogavniji komentari na tekstove u novinama, komentari sa najviše mržnje i huškački komentari dolaze od korisnika koji su trenutno van BiH, što je vidljivo iz njihovih IP adresa.

„Kada smo uveli da IP adrese budu vidljive svima i na taj način omogućili da se vidi odakle komentar dolazi, broj komentara se prepolovio. Tada smo vidjeli da su neki od njih sami sa sobom polemizirali i jednostavno 'zakuhavali' diskusije“, kazao je Milović, dodajući da smanjen broj komentara nije smanjio i posjetu.

„Mi na portalu imamo angažiranog administratora koji je zadužen za brisanje uvredljivih komentara. Svi bi trebali to da urade, ali to i košta, a tu je i pitanje šta su sve komentari koji treba da se izbace i ko o

tome može da odlučuje“, kazao je Milan Šutalo, urednik portala Dnevnik.ba. Dodao je kako portal koji uređuje za sada opstaje najviše zahvaljujući činjenici da ga podržava kompanija Pincom, koja se bavi i drugim djelatnostima. Kao jednu od ideja kako bi se mogli poboljšati internet portali naveo je i mogućnost da država sufinansira njihov rad, ali je ideja ocijenjena nerealnom od ostalih učesnika jer je jasno da bi tada nezavisnost bila upitna. „Uplitanje države na taj način definitivno nije rješenje, jer nema šanse da oni koji daju novac ne očekuju nešto zauzvat. U Tuzli smo imali slučaj portala koji je dobio podršku Općine i pretvorio se u glasilo njenog načelnika“, kazao je Admir Čavalić, urednik portala Tuzla-x.ba.

O tome kako funkcioniра jedan internet portal u BiH govorio je vlasnik i urednik portala Depo.ba Jasmin Duraković, koji je kazao kako i on funkcioniра zahvaljujući činjenici da se firma koja stoji iza portala bavi i drugim djelatnostima, ali je kazao kako smatra da će u budućnosti, zahvaljujući rastu uticaja internet portala, ta slika biti drugačija i da će kvalitetni portali naći mjesto na tržištu. Najavio je da sa svojim portalom u konačnici, pored plasiranja vijesti, planira i emitiranje TV serija na internetu, kao i iskorištavanje brojnih mogućnosti

„Naša fondacija podržava uspostavljanje i poboljšanje slobodnih medija, i cilj i uloga medijskog programa je jačanje slobode i demokratije u medijima. Pored toga, i digitalna kultura je jedno od užih težišta Fondacije, i želimo doći do spoznaje kako se ta kultura odražava i koji je njen efekat. Današnji skup ide u tom pravcu, i jako je dobar naziv skupa: 'Internet – sloboda bez granica'. Na taj naziv mogao bi se dodati i upitnik, jer je za tu bezgraničnu slobodu potrebna i odgovornost onih koji je koriste“, kazao je u uvodu konferencije Matthias Barner, direktor medijskog programa fondacije „Konrad Adenauer“ za jugoistočnu Evropu.

koje internet pruža. Govoreći o kontroli komentara, kazao je kako na portalu Depo.ba nema cenzure, te da je upravo on jedna od osoba koju čitaoci u komentarima najviše napadaju i vrijeđaju.

Sadržaj:

Uvod:

DEPROFESIONALIZACIJA KOMUNIKACIJE

Radenko Udovičić 5

Monitoring/analiza portala:

DOMETI I UTICAJ INTERNETA U BOSNI I HERCEGOVINI

U KONTEKSTU ŠIRENJA JEZIKA MRŽNJE I DUHA NETOLERANCIJE

Dušan Babić 9

PREPORUKE ZA BOLJU KOMUNIKACIJU INTERNET MEDIJA

I NJIHOVIH KORISNIKA 69

Intervju:

Dunja Mijatović, predstavnica OSCE-a za slobodu medija:

NEMA APSOLUTNOG PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA 75

Konferencija „Internet - sloboda bez granica“:

ODGOVORNOST ZA SADRŽAJ - DA, CENZURA – NE 81

